İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

Public and Private International Law Bulletin, 42(1): 81–120

DOI: 10.26650/ppil.2022.42.1.981605
http://ppil.istanbul.edu.tr/tr/_

Public and Private International Law Bulletin

Başvuru: 11.08.2021
Revizyon Talebi: 03.09.2021
Son Revizyon: 18.11.2021
Kabul: 29.11.2021
Online Yayın: 07.02.2022

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Açık Denizlerin Korunması ve Deniz Koruma Alanları

Protection of the High Seas and Marine Protected Areas

Sercan Reçber*

Öz

İnsanlardan kaynaklanan faaliyetler sonucunda okyanuslarda önemli oranda kirlenme ve yıkım oluşmuştur. Bu geniş ekosistem içerisinde insan kaynaklı kirlenmenin, yıkımın ve iklim değişikliğinin boyutları okyanus yaşamı ve onunla bağlantılı olarak yeryüzündeki yaşam üzerinde büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Gerekli koruma faaliyetleri yapılmadığı sürece bu etkinin artması kaçınılmazdır. Bu bağlamda deniz çevresinin korunması kavramı son otuz yıl içerisinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Kirliliğin önlenmesi ve kontrolüne odaklanan geleneksel yaklaşımın yerine büyük ölçüde daha geniş bir koruma yaklaşımını içerisinde barındıran, her bir deniz alanının kendine özgü niteliklerini dikkate alan bütün bir deniz ekosisteminin korunmasını amaçlayan ekosistem temelli bir yaklaşım ön plandadır. Devletlerin kendi deniz ülkelerinin deniz çevresinin korunmasına yönelik düzenlemelerle bu alanlara yönelik koruyucu tedbirler aldıkları görülmekle birlikte, kendi ulusal yargı yetkilerinin dışındaki açık deniz alanlarında bu korumanın yetersiz olduğu görülmektedir. Deniz yaşamına yönelik karşılaşılan bu sorunların çözümü noktasında kapsamı ve büyüklüğü farklı olmakla birlikte deniz koruma alanları bu işlevin yerine getirilmesi noktasında önemlidir. Deniz koruma alanlarının öncelikli hedefi okyanuslardaki biyolojik çeşitliliğinin korunmasıdır. Deniz koruma alanları bilim insanları tarafından, ilgili deniz alanının özelliklerinin dikkate alınarak, koruma alanının uygun bir şekilde planlanması ve etkili bir şekilde yönetilmesi halinde hassas ekosistemlerin korunması açısından uygun araçlar olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Dünya'nın en büyük ortak kullanım alanı olan açık denizler konusunda çok daha etkin koruma rejimlerinin oluşturulması, yaşanan ve ileride yaşanılacak yıkım düşünüldüğünde acil bir sorun olarak insanlığın karşısında durmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Açık Denizler, Deniz Çevresi, Deniz Koruma Alanları, Ekosistem Yaklaşımı, Biyolojik Çeşitlilik

Abstract

Significant pollution and destruction have taken place in the oceans as a result of human activities. Human-induced pollution in this vast ecosystem, destruction and dimensions of climate change pose a great danger to ocean life and thus life on earth. It is inevitable that this effect will increase unless the necessary measures are taken. The concept of protection of the marine environment has undergone a significant transformation in the last three decades. An approach that includes a broader conservation approach, takes into account the unique characteristics of each marine area, and aims to protect the entire marine ecosystem, is adopted. Although it is seen that the states are taking protective measures for these areas with the regulations for the protection of the environments of their own marine territory, these measures appear to be insufficient in offshore areas outside the states' national jurisdictions. When it comes to solving these problems for marine life, marine protection areas are important in terms of fulfilling this function, although their scope and size differ. Marine protection areas are considered by scientists as suitable tools for the protection of sensitive ecosystems in the case of appropriate planning and effective management of the protected area, taking into account the characteristics of the marine area concerned. The creation of much more effective protection regimes on the high seas which are the world's largest communal area, stands before humanity as an urgent problem, considering the current and future destruction going on.

Keywords

High Seas, Marine Environment, Marine Protected Areas, Ecosystem Approach, Biodiversity

* **Sorumlu Yazar:** Sercan Reçber (Dr. Öğr. Üyesi), Uludağ Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye. E-posta: srecber@uludag edu.tr ORCID: 0000-0001-7834-7969

Atıf: Recber S, "Açık Denizlerin Korunması ve Deniz Koruma Alanları" (2022) 42(1) PPIL 81. https://doi.org/10.26650/ppil.2022.42.1.981605

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Extended Summary

Significant pollution and destruction have taken place in the oceans as a result of human activities. Human-induced pollution in this vast ecosystem, destruction and dimensions of climate change pose a great danger to ocean life and thus life on earth. It is inevitable that this effect will increase unless the necessary measures are taken. In this sense, many of the most important issues that this century has borrowed from the last century are related to the environment. Climate change, global warming, the threat of extinction of many species, the depletion of the ozone layer and environmental problems in the oceans can be listed as the main ones among these interrelated problems. The common particular of the topics listed in this heading level is that they are related to the existence of many living things on this planet, along with the human species. Unless these problems are solved in a holistic way, it is inevitable that ocean ecosystems will face much greater destructions together with the creatures living therein. In terms of preventing or reducing this danger, international law of sea can fulfill an important function regarding the protection of the marine environment.

In this context, the main problem for the protection of the marine environment is the marine areas outside the national jurisdiction. A very large part of the earth is covered with oceans and these areas are home to an important part of the biodiversity of our world. In this context, in terms of solving problems, international organizations, especially the UN, have important duties to protect the high sea areas outside the national jurisdiction. In addition, states need to cooperate in this regard. In this context, there is the Global Ocean Convention initiative under the UN.

The concept of protection of the marine environment has undergone a significant transformation in the last three decades. An approach that includes a broader conservation approach, takes into account the unique characteristics of each marine area, and aims to protect the entire marine ecosystem, is adopted. Although it is seen that the states are taking protective measures for these areas with the regulations for the protection of the environments of their own marine territory, these measures appear to be insufficient in offshore areas outside the states' national jurisdictions. One of the biggest obstacles to the establishment of marine protected areas in the high seas and on the seabed is the lack of information on these areas.

When it comes to solving these problems for marine life, marine protection areas are important in terms of fulfilling this function, although their scope and size differ. Marine protection areas are considered by scientists as suitable tools for the protection of sensitive ecosystems in the case of appropriate planning and effective management of the protected area, taking into account the characteristics of the marine area concerned. The primary goal of marine protected areas is to preserve

the biodiversity of the oceans. At this point, if properly established and managed, marine protection areas are recognized by scientists as an effective tool for protecting sensitive ecosystems.

In terms of the protection of the high seas, marine protected areas appear to have developed over the last three decades as a modern management tool, embracing a range of objectives. Marine protected areas primarily aim to protect sensitive ecosystems. It is aimed to reduce and eliminate these effects in marine protected areas and regions where fishing activities and pollution is intense. Recently, marine protection areas can fulfill an important function, as in the case of the Ross Sea, in the protection of marine ecosystems that have become particularly vulnerable as a result of the effects of climate change.

In this context, marine protected areas in general are expected to perform functions such as conservation of representative examples of biodiversity and related ecosystems, protection of residential areas for the growth and reproduction of marine life, providing spaces for nature-based recreation and tourism and providing undisturbed control or reference areas for scientific research.

Here, rather than the prevention principle dimension, it is more important to discuss the approach to conservation in the dimension of the precautionary principle, which is a broader and more advanced approach than the prevention principle. The precautionary principle is an improved form of the prevention principle in this context. The content of this policy consists of taking measures for possible environmental risks and damages without waiting for the causal link between the possible environmental effects of the economic activities to be established with precise scientific data.

In terms of approaches to protection, rather than aiming only at the protection of members of a species and habitats thereof, all other factors including the relationships between other species and their habitats should be taken into account In a holistic way, in order to maintain the natural balance of which said species is a part of.

In this context, it is possible to protect 1/3 of the oceans. Climate change, ocean acidification, plastic pollution and other pollutions are sources of destruction for ocean life. In order to prevent this, very comprehensive protection zones should be created and the legal infrastructure should be established while creating these zones. The creation of much more effective protection regimes on the high seas which are the world's largest communal area, stands before humanity as an urgent problem, considering the current and future destruction going on.

"Annesinin ölümünün kendi ölümüne de neden olacağını bile bile onu yavaş yavaş zehirleyen bir çocuk hayal edilebilir mi? Saçma. Oysa insanlığın bugün yaptığı şey tam da budur: Denizin kızı olan, deniz sayesinde nefes alıp beslenen insanlık onu öldürmek için uğraşıyor. Oysa kendisi bu yüzden denizden çok daha önce ölecek.. Peki ne yapılabilir? Çok şey". (Jacques Attalı, *Denizin Tarihi,* Çev: Berna Günen, Kırmızı Kedi Yayınları)

Açık Denizlerin Korunması ve Deniz Koruma Alanları

I. Giriş

Okyanuslar yeryüzünün yaklaşık %70'ini kaplamaktadır. *"Deniz bilimcilere göre "okyanusların genetiği, türleri, habitatı, ekosistem çeşitliliği diğer tüm yeryüzü sistemlerinden daha geniştir. Okyanuslar hayatlarını sürdüren canlıların % 99'unu barındırmaktadır-ki bu türlerin birçoğu bilinmemektedir".*[1]

Açık denizler ve derin deniz yatağı, balıkçılık faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yapıldığı, Dünya ikliminin dengeli bir şekilde kalmasını sağlayan alanlardır. Çok sayıda deniz canlısına ev sahipliği yapması dışında bu deniz alanları Dünya oksijeninin %50'sini üretmektedir[2]. Aynı zamanda okyanuslar küresel iklimin birincil düzenleyicisidir. Soluduğumuz oksijenin yarısını sağlamalarının dışında, ürettiğimiz karbondioksitin üçte biri okyanuslar tarafından emilmektedir.

İnsanlardan kaynaklanan faaliyetler sonucunda okyanuslarda önemli oranda kirlenme ve yıkım oluşmuştur. Bu geniş ekosistem[3] içerisinde insan kaynaklı kirlenme, yıkım ve iklim değişikliğinin boyutları okyanus yaşamı ve onunla bağlantılı olarak yeryüzündeki yaşam üzerinde büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Gerekli koruma faaliyetleri yapılmadığı sürece bu etkinin artması kaçınılmazdır. Bu anlamda bu yüzyılın geçen yüzyıldan devraldığı en önemli sorun başlıklarından birçoğu çevreye ilişkindir. Birbiriyle ilişkili olan söz konusu sorunların başında iklim değişikliği, küresel ısınma, birçok canlı türünün yok olma tehdidiyle karşı karşıya gelmesi, ozon tabakasının delinmesi ve okyanuslarda karşılaşılan çevresel sorunlar sayılabilir. Başlık düzeyinde sayılan söz konusu konuların ortak özelliği insan türü ile birlikte pek çok canlının bu gezegendeki varoluşuyla ilgili olmalarıdır. Adı geçen sorunlara bütüncül bir şekilde çözüm getirilmedikçe okyanus ekosistemlerinin, içinde yaşayan canlılarla

1 Brett Clark and Rebecca Clausen, 'Okyanus Krizi: Kapitalizm ve Deniz Ekosistemlerinin Bozulması', Barış Baysal (çev) (2008) (19), Monthly Review 75, 77.

2 Lora L. Noodtveet Reeve, Anna Rulska-Domino and Kristina M. Gjerde, 'The Future of High Seas Marine Protected Areas', (2012) (26), Ocean Governance For Marine Conservation (Ocean Yearbook) 265, 266.

3 Habitat ve ekosistem kavramlarına ilişkin şu şekilde bir tanım verilebilir. *"Habitat kavramı bir türün yaşamak ve üremek için ihtiyaç duyduğu organik, inorganik ve coğrafi çevresel özellikleri içinde barındıran alan anlamına gelmektedir. Ekosistem kavramı ise canlı türlerin (hayvan-bitki-mikroorganizma) birbirleriyle ve içinde bulundukları canlı olmayan çevre ortamıyla ekolojik süreçler (beslenme, üreme, evrilme) yoluyla etkileşimde oldukları ilişkiler bütünüdür".* Galip Engin Şimşek, *Uluslararası Hukukta Doğal Hayatın Korunması* (1 th edn, Beta 2016) 9.

birlikte çok daha büyük yıkımlarla karşılaşacağı kaçınılmazdır. Söz konusu tehlikenin önlenmesi veya azaltılması açısından uluslararası deniz hukuku, deniz çevresinin korunmasına ilişkin önemli bir işlevi yerine getirebilir.

İlgili makale kapsamında genel olarak deniz çevresinin korunmasına yönelik gelişmelerin Birleşmiş Milletler (BM), diğer uluslararası örgütler ve bölgesel örgütler kapsamındaki gelişimi incelendikten sonra, özellikle ulusal yargı yetkisine tabi olmayan açık deniz alanlarının karşılaştığı iklim değişikliği, biyolojik çeşitliliğin azalması ve yok olması, kirlilik, aşırı avlanma vb. sorunlara çözüm bulunması amacıyla ortaya atılan ve kimi örnekleri makale kapsamında incelenen Deniz Koruma Alanlarına (Marine Protected Areas) genel özellikleri itibarıyla yer verilmiştir. Deniz koruma alanlarının etkili bir şekilde kurulması ve yönetilmesinin ulusal yargı yetkisinin dışında yer alan deniz alanlarının ekosistemlerinin korunması açısından çok önemli olduğu görülmektedir.

İlgili makale kapsamında incelenen diğer bir konu deniz çevresinin korunması açısından önemli işlevler taşıyabilecek olan ekosistem yaklaşımıdır. Adı geçen yaklaşımın uluslararası hukuk belgelerindeki genel görünümü çalışmada yer almıştır.

II. Deniz Çevresine Yönelik Tehditler

İnsan faaliyetlerinin deniz çevresine ve buradaki canlı yaşama yönelik birçok zararlı etkiye yol açtığı ve bunun sonucunda çok sayıda çevresel sorunun yaşandığı görülmektedir. Bir bütün olarak deniz çevresindeki yaşamın devamlılığına yönelik tehditleri deniz çevresine yönelik tehditler olarak tanımlayabiliriz.

Günümüzde her bir deniz alanında farklı düzeylerde de olsa çevresel sorunlarla karşılaşılmaktadır. Söz konusu sorunların birçoğunun temelinde kapitalizmin büyüme mantığı ve yıkıcı etkileri vardır[4].

Günümüzde özellikle okyanusların ve dolayısıyla açık denizlerin karşılaştığı sorunların başında iklim değişikliği ve bu değişikliğin meydana getirdiği olumsuz etkiler gelmektedir. İklim değişikliğinin Dünya okyanuslarına etkisi deniz seviyesinin yükselmesi, buzulların erimesi, deniz yüzeyindeki sıcaklığın değişimi, kıyı erozyonu, okyanusların asitlenmesi, mercan resiflerinin kaybı, denizlerde yaşayan canlı türlerin dağılımındaki değişiklikler ve daha sıklıkla meydana gelen yıkıcı hava olayları şeklindedir[5].

Diğer sorunlar arasında aşırı avlanma, derin deniz madenciliğinin yarattığı yıkım, büyük boyutlara varan plastik kirliliği, petrol arama faaliyetlerinin yol açtığı yıkım,

4 Clark and Clausen (n 1) 75-76. Reeve, Rulska-Domino and Kristina M. Gjerde (n 2) 266.

5 Donald R Rothwell and Tim Stephens, The International Law of the Sea, Bloomsbury Publishing, 2016, 25. Birnie, Boyle and Redgwell (n 16) 380.

gemilerden kaynaklanan kirlilik ve karasal kaynaklı diğer kirlenmeler sayılabilir. Doğal olarak bu sınıflandırmanın genel anlamda deniz çevresini tehdit eden sorunlar düşünüldüğünde daha geniş kapsamlı olması mümkündür.

İlgili kapsamda deniz çevresinin korunması bakımdan asıl sorun ulusal yargı yetkisinin dışındaki deniz alanlarıdır. Yeryüzünün çok büyük bir bölümü okyanuslarla kaplıdır ve Dünya'mızdaki biyolojik çeşitliliğin önemli bir bölümüne bu alanlar ev sahipliği yapmaktadır[6].

Dünya Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'nin (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources - IUCN) 2016 yılında yapmış olduğu Dünya Koruma Kongresi'nde, 2030 yılına kadar okyanusların en az üçte birinin koruma altına alınması gerektiği belirtilmiştir[7]. Son kırk yılda, deniz omurgalılarının nüfusunda (balıklar, deniz kuşları, deniz kaplumbağaları ve deniz memelileri) ortalama olarak %22 oranında bir azalma yaşanmıştır[8]. İlgili soruna yönelik BM Genel Kurulu'nun 14 Mart 2008 tarihli 62/215 sayılı kararında, insan faaliyetlerinin, deniz ortamı, biyolojik çeşitlilik ve mercanlar dahil olmak üzere savunmasız deniz ekosistemleri üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik endişeler yer almıştır[9].

Deniz çevresine yönelik tehditler arasında iklim değişikliğinin etkilerinin dışında deniz kirliliği önemli bir yer kaplamaktadır. Kirliliğin boyutlarının artması ile beraber deniz kirliliğine etki eden faktörler zaman içerisinde oransal olarak değişmiştir. Bugün itibarıyla deniz kirliliğine etki eden faktörler bağlamında ön planda olan karasal kaynaklı kirlenmedir. Havadan gelen birikintiler deniz kirliliğinin diğer önemli bileşenlerinden biridir. Kanalizasyon sularının denize dökülmesi, deniz çevresine zarar veren endüstriyel ve tarımsal atıklar, denize karadan, çoğunlukla nehirlerden giren en yaygın kirletici unsurlardır. Bu kaynakların ürettiği maddelerin bazılarının doğrudan deniz yaşamına yönelik yıkıcı etkileri olmakla birlikte, insan sağlığı açısından zehirleyici etkileri veya hastalık yaymaları söz konusudur. Bir diğer önemli sorun deniz taşımacılığı yoluyla taşınan istilacı türlerdir[10].

Dünya okyanuslarının karşılaştığı çevresel bozulmanın ve yıkımın nedenleri arasında, düzensiz ve izinsiz yapılan balıkçılık faaliyeti ile bu faaliyet esnasında

6 Glen Wright, Julien Rochette, Kristina Gjerde and Isabel Seeger, 'IDRRI Study, The long and winding road: negotiating a treaty for the conservation and sustainable use of marine biodiversity in areas beyond national jurisdiction',(2018)9 https://www.iddri.org/sites/default/files/PDF/Publications/Catalogue%20Iddri/Etude/201808-Study_HauteMer-long%20and%20winding%20road.pdf Erişim Tarihi 25 June 2021.

7 Enric Salaa, Jane Lubchencob, Kirsten Grorud-Colvertb, Catherine Novellic, Callum Robertsd and U. Rashid Sumailae, 'Assessing Real Progress Towards Effective Ocean Protection',(2018) (91) Marine Policy 11, 11.

8 Yong Wang, "Reasonable Restrictions on Freedom of High Seas by 'Marine Protected Areas on the High Seas': An Empirical Research" (2019) 12 (2) Journal of East Asia and International Law 245, 246.

9 UNGA Res 62/215 (22 December 2007)

10 Patricie Birnie, Alan Boyle and Catherine Redgwell, *International Law & The Environment* (3 th edn, Oxford 2009) 380.

kullanılan yıkıcı teknikler ve kıyı kirliliği yer almaktadır[11]. Aşırı avlanma, özellikle endüstriyel balıkçılık deniz ekosistemlerinin sömürüsünü yoğunlaştırmıştır[12]. Mevcut balık avlama tekniklerinin ve avlanan balık miktarının bu şekilde devamı 2050 yılında deniz ekosistemlerinin ve balıkçılığın tamamen çökmesi sonucunu doğurabilir[13]. Yapılan bazı araştırmaların sonuçlardan biri balıkçılık faaliyetindeki artışın, balık stoklarının kendilerini yenileme döngülerinden daha hızlı olduğudur[14].

Deniz çevresinde kirlilik yaratan faktörlerden biride deniz kazalarıdır. 1967 yılında yaşanan Torrey Canyon adlı petrol tankerinden sızan petrolün neden olduğu felaket gibi büyük deniz kazalarının yaşanması, deniz çevresine büyük miktarlarda toksik ve tehlikeli maddenin karışması, deniz çevresinin korunması noktasındaki farkındalığı artırmıştır[15]. 1989 yılının mart ayında meydana gelen ve etkisi kaza anından itibaren çok uzun süre devam eden Excon Valdez adlı geminin neden olduğu deniz kazasında, 40 bin ton yaklaşık 10 milyon varil ham petrol kıyıya ve denize yayılmıştır. Bu kazanın sonucunda kazanın meydana geldiği bölgede yaşayan yerli topluluklar çok büyük zarar görmüştür[16]. Bu kazanın dışında meydana gelen başlıca deniz kazaları şunlardır: 1978 Amoca Cadiz kazası, 1996 The Sea Empress kazası, 2002 yılında İspanya kıyılarında meydana gelen Cadiz kazasıdır[17].

Dünya okyanuslarının geleceği açısından bugün karşılaşılan en önemli sorunlardan biri de, deniz tabanında plastiklerin birikmesinden kaynaklanan kirliliktir. Plastik ürünlerin yaygın kullanımı deniz yüzeyinde kirlenmeye yol açmaktadır. Bölgesel nitelikteki deniz hukuku sözleşmelerinde plastiklerin neden olduğu kirlenmenin önlenmesi yönünde hükümler bulunmaktadır[18]. Plastiklerin okyanus yaşamının en büyük düşmanlarından biri olmasına rağmen, plastik ürünlerden kaynaklı kirlenme konusunda etkin mücadele yollarının geliştirildiği söylenemez. Diğer bir önemli sorun okyanuslarda çöplerin birikmesidir. Bilim insanlarının yapmış olduğu çalışmalarda okyanuslardaki çöp birikme oranının %99'unun ışığın ve su hareketliliğin son derece

11 Rebecca M. Bratspies, Anastasia Telesetsky, 'Marine Environmental Law: UNCLOS, Ocean Governance and Fisheries',in Shawkat Alam, Md Jahid Hossain Bhuiyan, Tareq M.R. Chowdhury and Erica J. Techera (eds), *Roudledge Handbook of International Environmental Law* (Roudledge 2012) 259-260.

12 Clark and Clausen (n 1) 87.

13 ibid 93.

14 Irmak Ertör, 'Meta Menzilinin Yeni Durağı Balık Çiftlikleri' (2016) (138-139) Toplum ve Bilim Dergisi 51, 52.

15 Torrey Canyon, International Maritime Commitee, <https://comitemaritime.org/wp-content/uploads/2018/06/TORREY-CANYON-1.pdf> Erişim Tarihi 21 October 2021.

16 The Exxon Valdez Oil Spill A Report to the President, <https://nrt.org/sites/2/files/Valdez%20spill%20RTP.pdf.> Erişim Tarihi 21 October 2021.

17 Damien Cremean and Erika J. Techera, 'Marine Pollution Law' in Shawkat Alam, MD Jahid Hossain Bhuiyan, Tareq M.R. Chowdhury and Erica J. Techera (eds), *Roudledge Handbook of International Environmental Law* (Roudledge 2012) 278.

18 Örneğin OSPAR Komisyonu 2014 yılında, Kuzey Doğu Atlantik bölgesi açısından denizlerdeki plastiklerden kaynaklı kirlenmenin önlenmesi için bölgesel bir eylem planı benimsemiştir. Bu plan ile bölgede bulunan devletler açısından amaçlanan; kozmetik ürünlerin kullanılmasından kaynaklı deniz kirlenmesinin önlenmesinin yanı sıra deniz çevresinde kirlenmeye neden olan diğer plastik ürünlerin deniz çevresine zarar vermesinin önlenmesidir. Ellen Hey, *International Environmental Law* (Edward Elgar Publishing 2016) 96.

az olduğu okyanus tabanında birikebileceği varsayılmaktadır[19]. BM Çevre Programı'na göre, her yıl okyanuslarda yaklaşık 8 milyon ton plastik atığın ekosistemlere ve yaban hayatına zarar verdiği belirtilmiştir. Bugün bilim insanlarının ve politika yapıcıların karşılaştığı en büyük zorluk, mikro plastiklerin deniz organizmalarındaki biyolojik etkileri konusundaki bilgi eksikliğidir[20].

Deniz çevresine yönelik tehditler bağlamında, bugün gelinen aşamada denizlere endüstriyel atık boşaltılması büyük ölçüde yasaklanmış olsa da, denizlerin ve kıyı ortamının kirlenmesi konusundaki en önemli faktör olan kentleşme ve kara kaynaklı faaliyetlerden kaynaklanan endüstriyel ve evsel kirliliğe yönelik düzenlemelerin yeterli olmadığı görülmektedir[21].

III. Deniz Çevresinin Korunmasına Yönelik Gelişmeler ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi

Korunması gereken alanların başında açık denizler gelmektedir. Açık denizler hiçbir devletin egemenliğine tabi olmayan ve denize kıyısı olsun olmasın bütün devletlerin kullanımına açık olan deniz alanlarıdır. Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) 86. maddesinde açık denizlere ilişkin düzenlemelerin uygulama alanı belirtilmiştir[22]. Bu kapsamda bir devletin iç sularına, karasularına ve münhasır ekonomik bölgesine ve bir takımada devletinin takımada sularına ait olmayan bütün deniz alanlarında açık denizlere ilişkin düzenlemeler uygulanacaktır. Açık denizlerin hukuki rejiminin esasını açık denizlerin serbestliği ve barışçıl amaçlar için kullanılması ilkeleri oluşturmaktadır. Açık denizlerin serbestliği ilkesi kapsamında devletler; seyrüsefer serbestliğine, balıkçılık ve canlı kaynaklarının avlanması, açık denizler üzerinde hava ulaşımı, denizaltı kablo ve boru döşeme ve bilimsel araştırma yapma, yapay ada ve uluslararası hukukun izin verdiği diğer tesisleri inşa etme özgürlüğüne sahiptir[23].

19 Okyanusların en büyük sorunu plastik kirliliği, 18.02.2017 <https://www.dw.com/tr/okyanuslar%C4%B1n-en-b%C3%BCy%C3%BCk-sorunu-plastik-kirlili%C4%9Fi/a-37610725 Erişim Tarihi 2 June 2021.

20 Pasifik Okyanusu'nun doğusundaki tropikal sulardaki deniz kirliliğinin geldiği nokta ile beraber, gelecekte nasıl bir şekil alacağına ilişkin yapılan on yıllık ilk çalışma tamamlanmıştır. Ekvador ülkesinin kıyı sularında plastik parçacık bolluğu üzerine yapılan bu çalışma, deniz ekosistemlerinin kirliliği üzerine gelecekteki araştırmalar için bir temel oluşturmaktadır. Pasifik Okyanusu'nun doğusundaki tropikal sular; Ekvador'daki Galapagos Adaları, Kosta Rika'daki Cocos Adası ve Panama'daki Coiba Ulusal Parkı dahil olmak üzere dünyanın en eşsiz deniz rezervlerinden bazılarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu alanların tümü UNESCO'nun Dünya Mirası Alanları listesinde yer almaktadır. Bölgedeki mikroplastik miktarının 2030 yılına kadar, 2008 yılı seviyelerine göre yaklaşık 3,9 kat artması beklenmektedir. 2050 yılına kadar bu miktar, 2008 yılı seviyelerine göre 6,4 kat artarak neredeyse iki katına çıkabilir. Son olarak 2100 yılı itibarıyla bu bölgedeki mikro plastik miktarının, bu süreci değiştirmek için harekete geçilmediği takdirde 2008 yılındakinden 10 kat fazla olacağı tahmin edilmektedir. World Oceans Day 2020: New IAEA Research Records Dramatic Increase in Microplastic Pollution in Eastern Tropical Pasific Ocean <https://www.iaea.org/newscenter/news/world-oceans-day-2020-new-iaea-research-records-dramatic-increase-in-microplastic-pollution-in-eastern-tropical-pacific-ocean> Erişim Tarihi 22 June 2021.

21 Birnie, Boyle and Redgwell (n 11) 385.

22 United Nations Convention on the Law of the Sea (adopted 10 December 1982, entered into force 16 November 1994) 1833,1834,1835 UNTS 3 (UNCLOS)

23 Selami Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku* (4th edn, Beta 2014) 275-277.

Deniz çevresinin korunmasına yönelik BMDHS öncesi uluslararası hukuktaki gelişmelere baktığımızda 1958 tarihinde hazırlanan Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmelerinde genel olarak deniz çevresinin korunmasına özel bir önem verilmemiştir[24].

Söz konusu sözleşmelerden biri olan Cenevre Açık Deniz Sözleşmesi'nin deniz çevresinin korunmasına ilişkin hükümleri incelendiğinde petrol ve radyoaktif atıklar nedeniyle ortaya çıkan kirlenmelerde devlete düşen yükümlülükler düzenlenmiştir. Bu sınırlı yükümlülüklerin bile içeriğinin belirsiz bir şekilde tanımlandığı ve alınacak önlemlerin seçiminde devletlere büyük takdir yetkisi bırakıldığı görülmektedir[25].

Cenevre deniz hukuku sözleşmelerinden biri olan 1958 tarihli Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşmeye bakıldığında, Sözleşme'nin 1. maddesinde şu hükümler yer almaktadır *1. Bütün devletler, a)ahdi yükümlülükleri, b) kıyı devletinin bu sözleşmede öngörülen menfaatleri ve hakları, ve c) açık denizin canlı kaynaklarının korunması ile ilgili olarak aşağıdaki maddelerde yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla, vatandaşlarının açık denizde balıkçılık yapmaları hakkına sahiptir*.

2. madde ise; *bu maddede kullanıldığı üzere, "açık denizin canlı kaynaklarının muhafazası" ifadesi, azami gıda stokunu ve diğer deniz ürünleri sağlamak için bu kaynaklardan devamlı şekilde optimum rekolteyi sağlamayı mümkün kılan tedbirlerin toplamı demektir. Muhafaza programları her şeyden önce insani tüketim için yiyecek stoku sağlamak amacıyla hazırlanacaktır.*

Bu kapsamda denizlerdeki canlı kaynakların korunmasına ve yönetimine ilişkin hukuk kuralları öncelikle devletlerin egemen yetki alanları ile yetki sınırlarının ötesindeki deniz alanları bakımından farklılık göstermektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde devletlerin sahip oldukları haklar, yetkiler ve yükümlülükler şekillenmektedir.

Deniz çevresinin korunmasına yönelik ilk girişimlere bakıldığında, deniz çevresindeki kirliliğinin önlenmesi ve deniz çevresinin korunması bakımından, kirliliğe neden olan kaynak ya da kaynakların belirlendiği ve bu çerçevede düzenlemelerin

24 1958 Tarihli Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri şunlardır. 1. Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone (adopted 29 April 1958, entered into force 10 Semptember 1964) 516 UNTS 205. (Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi) 2. Convention on the Continental Shelf (adopted 29 April 1958, entered into force 10 June 1964) 499 UNTS 311 (Kıta Sahanlığı Sözleşmesi). 3) Convention on the High Seas (adopted 29 April 1958, entered into force 30 Semptember 1962) 450 UNTS 11 (Açık Deniz Sözleşmesi). 4) Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas (adopted 29 April 1958, entered into force 20 Marrch 1966) 559 UNTS 285 (Balıkçılık ve Açık Denizin Canlı Kaynaklarının Korunması Hakkında Sözleşme)

25 *Madde 24: " Her devlet, gemilerinden veya borularından petrol boşaltılması yoluyla veya deniz yatağı veya toprak altının işletilmesi ve araştırılmasından ileri gelen deniz kirlenmesini önleyecek düzenlemeleri, konuyla ilgili hükümlerini dikkate almak suretiyle hazırlayacaktır". Madde 25: 1. Her Devlet, yetkili örgütlerin hazırladığı herhangi bir standart veya düzenlemeyi dikkate alarak radyoaktif denizin kirlenmesini önleyecek tedbirleri alacaktır.2. Bütün devletler, radyoaktif malzemeleri veya diğer zararlı maddelerle yapılan herhangi bir faaliyetten ileri gelen denizin veya üstündeki havanın kirlenmesini önleyecek tedbirleri alırken yetkili milletlerarası örgütlerle işbirliği edecektir".*

yapıldığı görülmektedir[26]. Deniz kirliliğinin önlenmesi bakımından, 1954 yılından itibaren gemilerden kaynaklanan petrol kirliliğinin kontrolü ve atıkların denizlere boşaltılmasının yasaklanması için yoğun çabalar gösterilmiştir. 26 Nisan-12 Mayıs 1954 tarihinde Londra'da toplanan Petrol Kirliliği Sebebiyle Deniz Kirliliği konferansı gemilerden boşaltılan petrol kaynaklı deniz kirliliğinin[27] önlenmesine ilişkindir. Bunu önlemek amacıyla Denizlerde Petrol Kirliliğinin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme yapılmıştır (International Convention for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil- OILPOL)[28]. Sonrasında, Uluslararası Denizcilik Örgütü (International Maritime Organization- IMO) öncülüğünde yapılan çalışmalar neticesinde 15 Mayıs 1975 tarihinde yürürlüğe giren, 1969 Tarihli Petrol Kirliliğine Neden Olan Kazalara Açık Denizlerde Müdahale Edilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (International Convention Relating to Intervention on the High Seas in cases of Oil Pollution Casualties) imzalanmıştır[29].

OILPOL'ün yeterince etkin olmaması sonucunda, bu Sözleşme'nin yerini 1978 yılında, Gemilerden Kaynaklanan Deniz Kirliliğin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme (International Convention for the Prevention of Pollution from Ships -MARPOL) (73/78) almıştır[30]. MARPOL'ün amacı denizlerin petrol, zehirli ve zararlı maddeler, kirli sular ve çöpler ile kirlenmesinin önlenmesi ile gemi kazalarından kaynaklanan deniz kirliliğinin önlenmesidir. MARPOL'ün etkisiyle gemilerin işletilmesi sonucunda meydana gelen petrol kaynaklı deniz kirliliğinde önemli bir azalma gerçekleşmiştir[31]. Günümüzde genel olarak gemilerden kaynaklanan kirliliğinin deniz çevresindeki kirliliğe etkisi önemli oranda azalmıştır[32].

26 Şule Güneş Anlar, 'Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması' (2007) 56 (2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1, 3.

27 Bu kapsamda gemilerden kaynaklanan kirlilik genel olarak iki kategori altında ele alınabilir. Bunlar operasyonel kirlilik ve deniz kazalarından kaynaklanan kirliliktir. Birnie, Boyle and Redgwell (n 16) 399-400.

28 International Convention (with annexes) for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil, 1954 (adopted 12 May 1954, entered into force 26 July 1958) 4714 UNTS (OILPOL). Bu amaca da 12 Mayıs 1954 tarihinde "Denizlerde Petrol Kirliliğinin Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmesi" (OILPOL) ile ulaşılmıştır. 26 Temmuz 1958 tarihinde yürürlüğe giren bu sözleşme ile kıyı devletine yapmış olduğu düzenlemeleri kendi egemenliğine tabi deniz alanlarında uygulama yetkisi verilirken; karasuları ötesindeki deniz alanları için uygulama yetkisi bayrak devletine bırakılmıştır.

29 International Convention Relating to Intervention on the High Seas in cases of Oil Pollution Casualties (adopted 29 November 1969, entered into force 6 May 1975) 970 UNTS 211. 5 Mayıs 1975 tarihinde yürürlüğe giren bu sözleşme ile taraf devletlerin kıyı şeritlerine yönelik önemli ve yakın bir tehlikeye ya da denizde petrol kirliliğine yol açacak bir tehdidin varlığı halinde gerekli önlemleri alabilmesi amaçlanmıştır. Sözleşmede deniz kazalarına ilişkin petrol kirliliğini önlenme amaçlı müdahale öngörülürken, gemilerin normal faaliyetlerinin yol açtığı petrol kirliliği kapsam dışında tutulmuştur. Bu sözleşme 17 madde ve 1 ekten oluşmaktadır.

30 Protocol of 1978 Relating to the International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, 1973 (adopted 17 February 1978, entered into force 2 October 1983) 1340,1341 UNTS 61,3. MARPOL 8 Ekim–2 Kasım 1973 tarihinde Londra'da toplanan Deniz Kirliliği Hakkında Uluslararası Konferans neticesinde 3 Kasım 1973 tarihinde kabul edilmiştir. Sözleşme, 1978 tarihinde imzalanan bir protokolle revize edilerek 2 Ekim 1983 tarihinde gecikmeli olarak yürürlüğe girmiştir. Bu sebeple sözleşme "MARPOL 73/78" olarak anılmaktadır

31 Sözleşme savaş gemileri ve ticari olmayan devlet gemileri dışında kalan ve akit tarafların yetkisi altında faaliyet gösteren ya da akit devletin bayrağını taşıyan tüm gemileri, deniz araçlarını ve platformları kapsamaktadır (md. 3). Sözleşme'nin 9. maddesi uyarınca Sözleşme, akit taraflar açısından yürürlüğe girdiği andan itibaren OILPOL'ün yerini almıştır. Ancak OILPOL'e taraf olduğu halde MARPOL'e taraf olmayan devletler açısından OILPOL'ün bağlayıcılığı devam etmektedir.

32 Birnie, Boyle and Redgwell (n 11) 380.

Deniz çevresinin korunması bakımından deniz canlılarının korunması büyük bir öneme sahiptir. Özellikle yoğun avlanma sonucunda nesli tehlike altında olan türleri koruyucu nitelikte antlaşmalar yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda en önemli örneklerden birini balinalar oluşturmaktadır. Balinalara yönelik, özellikle balina avcılığının ulaştığı seviye ve balina nüfusundaki önemli azalma sonucunda, yok olma tehdidi altındaki bu deniz memelilerinin korunması ve sürdürülebilir bir şekilde balinalardan faydalanılması amacı ile 2 Aralık 1946 tarihinde akit taraflarca[33] imzalanan ve 1948 yılında yürürlüğe giren Uluslararası Balina Avcılığının Düzenlenmesi Sözleşmesi (ICRW- International Convention for the Regulation of Whaling) yapılmıştır[34]. Bu Sözleşme ile amaçlanan bu türle ilgili koruma tedbirlerinin, bu türün kendi yaşam döngülerinin devamını sağlayabilecekleri bir düzen içerisinde alınmasıdır[35].

Deniz çevresinin korunması kapsamında BM bünyesinde gerçekleştirilen devletleri Dünya ekosisteminin sağlığının ve bütünlüğünün korunması için işbirliği yapmaya çağıran 1972 tarihli Stockolm Konferansı bir dönüm noktasıdır[36]. Devamında, 1976 yılı itibarıyla BM çevre programı (United Nations Environment Programme- UNEP) çerçevesinde bölgesel düzeyde deniz alanlarının korunması için deniz programlarının başlatılması söz konusudur. Bu tarihten önce de 1975 yılı itibarıyla Akdeniz Eylem Planı adı altında birtakım gelişmeler yaşanmıştır.

Deniz çevresinin korunması bağlamında en kapsamlı hükümler BMDHS'de yer almaktadır. BMDHS devletlere deniz çevresini koruma ve muhafaza etme yükümü getirmiştir. Bu sözleşmenin XII. kısmı deniz çevresinin korunmasına ilişkin hükümler içermekle birlikte, 11 bölüme ayrılmaktadır. Bu kısımda deniz kirliliğinin önlenmesi konusunda devletlerin işbirliği yapmasının gerekli olduğu altı kaynaktan doğan kirlenmeye değinilmiştir. Bunlar; a) Deniz kirliliğinin önlenmesine yönelik karasal kaynaklı kirlenme b) Ulusal yargı yetkisine tabi deniz yatağı faaliyetleri, özellikle petrol ve gaz aranması sonucu oluşan kirlenme c) Derin deniz yatağı madenciliği faaliyetleri sonucunda oluşan kirlenme d) Atıkların denize boşaltılması sonucu oluşan kirlenme e) İşletme ve kazalardan kaynaklı gemi kirliliği f) Atmosferik kirlenmedir.

33 Bu devletler; ABD, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, Şili, Danimarka, Fransa, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Peru, Güney Afrika, Sovyetler Birliği ve Birleşik Krallıktır.

34 International Convention for the regulation of Whaling (adopted 2 December 1946, entered into force 10 November 1948) 161 UNTS 72 (ICRW).

35 Bir diğer önemli nokta bu sözleşmedeki hükümlerin uygulanabilirliğinin sağlanmasıdır. Bu çerçevede sözleşme kapsamında IWC (International Whaling Commission- Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu) kurulmuştur. Balina türlerine ilişkin koruma tedbirlerine karar verme yetkisi olan bu komisyon aynı zamanda avlanma miktarlarını ve yöntemlerini de belirlemektedir. Komisyon düzenli olarak her yıl toplanmaktadır. Komisyon bünyesinde her akit tarafın bir üyesi ve oy hakkı bulunmaktadır.

36 United Nations Conference on the Environment, 5-16 June 1972, Stockolm. <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> Erişim Tarihi 28 May 2021. 1972 tarihli Stockolm Konferansı'nda (Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı); konferansa katılan devletler tarafından, "hava, su, toprak, flora ve fauna" dahil olmak üzere yeryüzünün doğal kaynaklarının ve özellikle doğal ekosistemlerin temsili örneklerinin, uygun şekilde dikkatli planlama veya yönetim yoluyla mevcut ve gelecek nesillerin yararı için korunması gerektiği kabul edilmiştir. Devletler ayrıca, ulusal yargı yetkisi dışında kalan deniz alanlarında çevreye verilen zararı önleme sorumluluklarını kabul etmişlerdir.

Genel hatlarıyla deniz çevresinin korunması kısmında; deniz çevresinin kirlenmesini önleme, azaltma ve kontrol etmek için uluslararası kurallar ve ulusal kanunlardan, koruyucu önlemlere kadar deniz çevresinin korunmasına ve muhafazasına ilişkin ilgili diğer sözleşmelerden doğan yükümlülüklerle birlikte pek çok hüküm bulunmaktadır.

Deniz çevresinin korunması konusunda içerdiği genel hükümler itibarıyla BMDHS'nin evrensel bir çerçeve oluşturduğu söylenebilir[37]. Sözleşme'nin 193. maddesinde devletlerin doğal kaynaklarını işletme noktasında egemenlik hakları vurgulanmakla birlikte, 194. madde, "*deniz çevresinin kirlenmesinin önlenmesi, azaltılması ve kontrol edilmesine*" ilişkindir. Devam eden maddelerde buna ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Bununla birlikte ilgili kısımda deniz çevresi tanımlanmamakla birlikte, Sözleşme'nin 194. maddesinin 5. paragrafı şu şekildedir. "*Bu kısma uygun olarak alınan tedbirler, tüketilmiş, tehdit altında veya tehlikede olan türlerin doğal yerleri ile deniz hayatının diğer biçimlerini ve nadir veya hassas ekosistemlerini korumak ve muhafaza etmek için zaruri olan tedbirleri de kapsayacaktır*".

Bu ifadeden anlaşılacağı gibi BMDHS'de deniz çevresi tanımlanmamış olsa da hassas ekosistemlerin korunması ile deniz türlerinin ve diğer her çeşit deniz canlısının doğal yaşamlarının korunmasına ilişkin yükümlülükler dikkate alındığında, deniz çevresinin geniş bir açıdan ele alındığı söylenebilir.

Bununla birlikte, BMDHS'nin 194. maddesinin 5. paragrafının "*hassas ekosistemler*" ifadesini içermesine rağmen, ekosisteme dayalı yönetim, ihtiyati yaklaşım veya deniz koruma alanları gibi çevresel değerlendirmeler ve araçları açıkça içermemektedir. BMDHS'ye yönelik diğer bir eleştiri bu sözleşmenin şeffaflık, hesap verebilirlik ve kapsayıcılık gibi normları içermemesidir[38].

Deniz çevresinin korunması noktasında her bir bölgenin kirlilik düzeyinin ve gereksinimlerinin farklı olmasından dolayı, özellikle yarı kapalı ve kapalı denizler için deniz kirlenmesinin önlenmesi konusunda bölgesel işbirliğini düzenleyen sözleşmeler bulunmaktadır. Bu husus BMDHS'nin ilgili maddelerinde yer almaktadır[39].

BMDHS'nin hükümlerine bakıldığında, BMDHS'nin uygulanması konusunda özellikle gelişmekte olan devletlerin, deniz çevresinin korunması konusundaki yükümlülüklerinin kendi imkanları ölçüsünde olması, bu devletlere çok geniş bir takdir hakkının ve esnekliğin tanındığını göstermektedir. Bu durum özellikle BMDHS'nin 207 ile 212.

37 Anlar (n 27) 14.

38 Reeve, Domino and Gjerde (n 2) 273.

39 Sözleşme'nin "deniz çevresinin korunması ve muhafazası" ile ilgili diğer sözleşmelerden doğan yükümlülükler başlığını taşıyan 237. maddesi uyarınca: "1. *Bu kısım hükümleri devletler tarafından daha önce akdedilen özel sözleşmelere göre deniz çevresinin korunması ve muhafazası ile ilgili olarak üstlenilen yükümlülüklerle bu sözleşmede öngörülen ilkelerin geliştirilmesi için yapılabilecek özel sözleşme ve anlaşmalara göre üstlenilebilecek özel yükümlülüklere halel getirmez", 2. "Devletlerin deniz çevresinin korunması ve muhafazası ile ilgili olarak özel anlaşmalara göre üstlendikleri spesifik yükümlülükler, bu sözleşmenin genel ilkeleri ve amaçları ile uyumlu tarzda yenilenecektir*".

maddeleri arasında kendini daha açık bir şekilde göstermektedir. Özellikle kara kaynaklı ve atmosferik kirliliğe yönelik olarak devletlerin alacağı önlemler konusunda, onların ekonomik imkânlarına, gelişme ihtiyaçlarına ve bölgesel özelliklerine atıf yapılmıştır[40].

BMDHS'nin en önemli eksikliklerinden biri ise sorumluluk konusunda yeterli düzenlemeleri içermemesidir. Bu konuya ilişkin tek düzenleme 235. maddede yer almaktadır[41]. BMDHS'nin 236. maddesinde ise deniz çevresinin korunmasına ve muhafazasına ilişkin hükümlerinin hangi tür gemilere uygulanmayacağı belirtilmiştir[42].

BMDHS bir koruma rejimi öngörmenin dışında, aynı zamanda ulusal yargı yetkisinin dışında yer alan açık denizlerde bulunan canlı kaynakların korunması ve bu kaynaklardan faydalanılması açısından akit devletlere birtakım yükümlülükler getirmiştir[43].

IV. Deniz Çevresinin Korunmasına Yönelik BM Nezdinde Yapılan Girişimler

BMDHS sonrası dönemde deniz çevresinin korunmasına yönelik gelişmeler hız kazanmıştır. Bu gelişmelerin en önemlilerinden biri Rio Konferansı çerçevesinde Gündem 21'dir. Bu kapsamda Gündem 21'in, "Okyanusların, kapalı ve yarı-kapalı denizler dâhil olmak üzere her türlü denizin, kıyı alanlarının ve canlı kaynaklarının korunması, rasyonel kullanımı ve geliştirilmesi" başlıklı 17. bölümü *"deniz çevresinin korunmasına yönelik politikalara, geleceğe dönük uzun dönemli stratejilere yer veren geniş kapsamlı bir uzlaşı belgesi*" olarak değerlendirilmiştir[44]. Gündem 21'in ana odak noktası çevresel bozulmanın önlenmesi ve ekosistemlerin korunmasıdır[45].

---

40 Örneğin BMDHS'nin 207. md.'sinin 4. paragrafı şu şekildedir; *"Devletler, özellikle yetkili milletlerarası teşkilatlar veya konferanslar yoluyla kara kaynaklı deniz çevresi kirlenmesini azaltma ve kontrol etmek için, bölgesel hususiyetleri, kalkınan ülkelerin ekonomik kapasitelerini ve ekonomik kalkınma ihtiyaçlarını nazarı dikkate alarak global ve bölgesel kuralları, standartları ve tavsiye edilmiş uygulama ve prosedürleri tesis etmek için gayret edeceklerdir. Bu gibi kurallar, standartlar ve tavsiye edilmiş uygulama ve prosedürler zaman zaman gerekli oldukça gözden geçirilecektir*".

41 235. madde şu şekildedir. *"1. Deniz çevresinin korunmasına ve muhafazasına ilişkin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeye dikkat etmek devletlere düşmektedir. Devletler, uluslararası hukuka' göre sorumlu olacaklardır.*

2. Devletler iç hukuklarında yetkilerine tabi gerçek veya tüzel kişilerin deniz çevresini kirletmelerinden kaynaklanan zararların hızlı ve uygun şekilde tazmin edilmesi veya diğer şekillerle giderilmesine imkan verecek iç müracaat yollarının bulunmasına özen göstereceklerdir.

3. Deniz çevresinin kirlenmesinden kaynaklanan bütün zararların hızlı ve uygun şekilde tazminini sağlamak amacıyle devletler, zararların değerlendirilmesine ve tazminine ve bu konudaki uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin olduğu kadar, uygun tazminat ödenmesi için gerektiğinde örneğin zorunlu bir sigortayı veya tazminat fonlarını öngören kıstaslann ve usullerin tespitine de ilişkin olan uluslararası sorumluluk hukukunun uygulanmasını ve gelişmesini sağlamak hususunda işbirliğinde bulunacaklardır."

42 236. madde şu şekildedir. *"Bu sözleşmenin deniz çevresinin korunması ve muhafazası ile ilgili hükümleri, herhangi bir savaş gemisine, yardımcı savaş gemisine, bir devletin sahip olduğu veya işlettiği ve şimdilik sadece hükümetin gayrı-ticari hizmetlerinde kullanılan gemilere veya uçaklara uygulanmaz. Bununla beraber her bir devlet, sahip olduğu veya işlettiği bu gibi gemi veya uçakların, makul ve pratik olduğu ölçüde, bu sözleşmeye uygun hareket etmelerini sağlayacaktır".*

43 BMDHS'nin VII. kısmını oluşturan Açık Denizler başlığı altında 2. Bölüm Açık denizin canlı kaynaklarının muhafazası ve idaresi başlığı altında 116. madde açık denizde balık avlama hakkını, 117. madde devletlerin açık denizin canlı kaynaklarının muhafazası için vatandaşları bakımından tedbir alma görevini, 118. madde canlı kaynakların korunması ve idare edilmesi noktasında devletlerarasında işbirliği yapılmasını, 119. madde açık denizin canlı kaynaklarının korunmasını, 120. madde deniz memelilerini düzenlemektedir.

44 Anlar (n 27) 23. Agenda 21, United Nations Conference on Environment& Development, Rio De Janerio, Brazil, 3 to 14 June 1992 <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf.> Erişim Tarihi 15 June 2021.

45 Birnie, Boyle and Redgwell (n 11) 38.

Deniz çevresinin korunmasına yönelik 1992 tarihli BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin (BMBÇS) 22. maddesinin 2. paragrafı "*Akit Taraflar, deniz çevresi açısından bu sözleşmeyi, Devletlerin deniz hukuku kapsamındaki hak ve yükümlülükleriyle tutarlı biçimde uygulayacaklardır*" şeklindedir[46].

BMBÇS'ye taraf olan devletlerin 2010 yılında yapılan taraflar konferansında, 2020 yılına kadar devletlere, ulusal yargı yetkileri altında bulunan deniz alanlarının % 10'nu deniz koruma alanları olarak belirleme çağrısında bulunulmuştur[47].

BM Genel Kurulu, açık denizlerin ve uluslararası deniz yatağının korunmasının ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması ve bu konulara yönelik düzenlemelerin yapılması amacıyla 2004 yılında özel bir çalışma grubu kurmuştur[48]. Bu çalışma grubu BM Genel Kurulu'na şu tavsiyelerde bulunmuştur;

1) Ulusal yargı yetkisinin dışında kalan deniz alanlarındaki biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için mevcut olan kuralların boşlukları ve ileriye yönelik olarak geliştirilebilecek yönlerinin de dikkate alınarak, bu amaca etkili bir şekilde ulaşılması amacıyla BMDHS kapsamında çok taraflı bir antlaşmanın yapılması olasılığını da içerecek şekilde BM Genel Kurulu tarafından bir süreç başlatılmalıdır.

2) Bu süreç, ulusal yargı yetkisinin dışında kalan deniz alanlarının korumasını ve sürdürülebilir kullanımını ele alacaktır. Bu çerçevede amaçlanan ulusal yargı yetkisinin dışındaki deniz alanlarında biyolojik çeşitliliğinin korunması ile birlikte denizlerde bulunan genetik kaynaklardan faydalanmanın ve bu faydaların paylaşımının düzenlenmesidir. İlgili kapsamda deniz koruma alanları da oluşturulabilir. Bu amaçlara ulaşılması için devletler arasında, deniz teknolojisi alanında sahip olunan imkânların ve bilginin transferi söz konusu olabilir[49].

İlgili kapsamda, BM Genel Kurulu tarafından 2004 yılında açık denizlerdeki biyolojik çeşitliliğin korunması ve bu çeşitliliğin sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla bir *Ad Hoc* çalışma grubu oluşturulmuştur. 2004 ile 2013 yılları arasında açık denizlerdeki biyolojik çeşitliliğin ve canlı kaynakların korunması amacına yönelik çalışmalar sonucunda 2011 yılında müzakerelere temel oluşturması amacıyla taslak mahiyetinde bir antlaşma metni kabul edilmiştir. Bu taslak çerçevesinde ele alınacak temel konular şunlardır: a) Denizlerdeki genetik kaynakların kullanımı sonucunda elde edilecek kazançların bölüşümü b) Çevresel etki değerlendirmesinin yapılması c) Açık denizlerin korunması bakımından imkânların geliştirilmesi ve denizlerde sahip olunan teknolojilerin transferi d) Deniz koruma alanları gibi, belirli bölgelerin özellikleri dikkate alınarak, o bölgelerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemelerin yapılmasıdır.

46 Convention on Biological Diversity (adopted 5 June 1992, entered into force 29 December 1993) 1760 UNTS 79.

47 Bratspies and Telesetsky (n 12) 273.

48 Reeve, Domino and Gjerde (n 2) 271.

49 ibid 271-272.

Dokuz yıl süren çalışmaların sonucunda açık denizlerde bulunan biyolojik çeşitliğin korunabilmesi ve bu çeşitliliğin devamının sağlanabilmesi için yeni bir sözleşmenin gerekli olduğu çalışma grubu tarafından kabul edilmiştir[50].

Devam eden çalışmalar sonucunda hükümetler, ulusal yargı yetkisinin dışında kalan deniz alanlarındaki biyolojik çeşitliliğin korunması ve bu alanlarda yer alan kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması için BM bünyesinde resmi olmayan (Ulusal Yetki Sınırlarının Ötesindeki Biyolojik Çeşitlilik adı ile bilinen) çalışma grupları ile görüşmeler yapmıştır. Greenpeace dâhil olmak üzere pek çok sivil toplum örgütünün baskısı sonucunda 2015 yılının Ocak ayında hükümetler tarafından tarihi bir karar alınmış ve ulusal yargı yetkisinin dışında kalan alanlar içerisinde deniz yaşamının biyolojik çeşitliliğinin korunması ve kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması amacıyla yeni bir uluslararası antlaşmanın (Küresel Okyanus Antlaşması) görüşmelerine başlanacağı duyurulmuştur[51].

Devam eden süreçte ulusal yargı yetkisinin dışındaki deniz alanlarında biyolojik çeşitliliğin korunması ve bu alanlardaki canlı kaynakların sürdürülebilir kullanımı için BMDHS kapsamında, bir uluslararası sözleşme yapılması amacı ile hükümetler arası bir konferans yapılması çağrısı BM Genel Kurulu'nun 19 Ocak 2018 tarihinde almış olduğu 72/249 sayılı kararında kabul edilmiştir[52].

Alınan bu kararda müzakere sürecinin 2011 yılında benimsenen taslak metin uyarınca yapılmasına karar verilmiştir. Söz konusu karar uyarınca, hükümetler arası konferansın ele alacağı konular şunlardır: a) Ulusal yargı yetkisinin dışındaki deniz alanlarındaki biyolojik çeşitliliğinin korunmasının ve sürdürülebilir kullanımının sağlanması b) Deniz koruma alanlarının kurulması c) Çevresel etki değerlendirmesinin yapılması d) Deniz teknolojisinin transferi dahil olmak üzere, alan bazlı yönetim araçları gibi faydaların paylaşılmasına ilişkin sorular dahil olmak üzere denizlerdeki genetik kaynakların kullanımıdır[53].

2018 yılının Eylül ayında başlayan bu görüşmelerin ikincisi 25 Mart-5 Nisan 2019 tarihleri arasında yapılmıştır, sürecin 2020 yılında tamamlanması beklenmekle birlikte bu öngörü gerçekleşmemiştir[54]. Ulusal yargı yetkisi dışında kalan deniz alanlarında biyolojik çeşitliliğinin korunması ve sürdürülebilir kullanımına ilişkin BMDHS kapsamında uluslararası düzeyde bağlayıcılık niteliği taşıyan uluslararası

50 Nilüfer Oral, 'Açık Denizler İçin Yeni Bir Uluslararası Anlaşma ve Deniz Koruma Alanları' in Nesrin Algan and Onur Gönülal (eds), *Ulusal Yetki Alanları Dışında Kalan Açık Denizlerin Korunması ve Yönetilmesi* (TÜDAV, 2019) 2.

51 Greenpeace, 'What a Global Ocean Treaty means- and why it matters to all of us'(Greenpeace 17 September 2018) <https://www.greenpeace.org/aotearoa/story/what-a-global-ocean-treaty-means-and-why-it-matters-to-all-of-us/.> Erişim Tarihi 15 June 2021.

52 UNGA Res 72/249 (19 January 2018).

53 UNGA res 72/249, para.2.

54 Greenpeace, 'What a Global Ocean Treaty means- and why it matters to all of us'(Greenpeace 17 September 2018) <https://www.greenpeace.org/aotearoa/story/what-a-global-ocean-treaty-means-and-why-it-matters-to-all-of-us/. > Erişim Tarihi 15 June 2021.

bir antlaşmanın yapılmasına yönelik BM bünyesinde 2021 yılının Ağustos ayında yapılması planlanan hükümetlerarası konferans Covid 19 pandemisi nedeniyle en erken zaman olarak 2022 yılına ertelenmiştir[55].

V. Deniz Koruma Alanları

Deniz koruma alanları kavramı ilk kez 1962 yılında yapılan Birinci Dünya Milli Parklar Konferansı'nda özel deniz alanlarının korunması kavramı olarak ortaya çıkmıştır. Bu konferansta, okyanusların bozulan doğası nedeniyle devletler, uluslararası hukuka uygun olarak okyanusların koruması ve bu amaçla yönetiminin sağlanması ihtiyacını kabul etmişlerdir[56].

Korunan alan, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature- IUCN) tarafından; "*ilgili ekosistem hizmetleri ve kültürel değerlerle birlikte doğanın uzun vadeli korunmasını sağlamak için yasal veya diğer etkili yollarla tanınan, tahsis edilen ve yönetilen açıkça tanımlanmış coğrafi alan olarak tanımlanır*[57]*".* Deniz koruma alanları, balıkçılık gibi belirli türdeki faaliyetlere izin verilen çok sayıda kullanım amacına sahip alanlardan, tüm madencilik faaliyetlerinin yasaklandığı, avlanmaya kapalı alanlara kadar çeşitlilik göstermektedir[58].

BMBÇS'nin 2. maddesinde korunan bir alan*; "belirli koruma hedeflerine ulaşmak için belirlenen veya düzenlenen ve yönetilen coğrafi olarak tanımlanmış bir alan*" olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere deniz koruma alanı olarak belirtilen alanlara yönelik bir ayrıma gidilmemiştir.

Deniz koruma alanlarının genel olarak; biyolojik çeşitliliğin ve ilgili ekosistemlerin temsili örneklerinin korunması, deniz canlılarının büyümesi ve üremesi için yerleşim alanlarının korunması, doğa temelli rekreasyon ve turizm için alanlar sağlanması, bilimsel araştırmaların yapılabilmesi için bozulmamış kontrol veya referans alanlarının sağlanması gibi fonksiyonları yerine getirmesi beklenmektedir[59].

Bu bağlamda koruma alanı kavramı insan aktivitelerini, bilimsel araştırmaları ve balıkçılığı yasaklamamakta olup çoklu amaçlara sahiptir. Bununla birlikte koruma alanları içerisinde balıkçılığa yasak bölgeler oluşturulmakla birlikte diğer kullanımlara izin verilebilir.

55 UNGA res 75/96 (09 June 2021).

56 Reeve, Domino and Gjerde (n 2) 270.

57 Jon Day, Nigel Dudley, Marc Hockings, Glen Holmes, Dan Laffoley, Sue Stolton, Sue Wells and Lauren Wenzel, ' Guidelines for applying the IUCN protected area management categories to marine protected areas'(2019) (19) 8 Developing capacity for a protected planet Best Practice Protected Area Guidelines Series < https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-019-2nd%20ed.-En.pdf.> Erişim Tarihi 15 July 2021.

58 How MPAs Safeguard the High Seas Reserves protect biodiversity, build resilience to climate change, A Brief From the PEW Charatible Trusts, July 2019, 2. <https://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/issue-briefs/2019/08/how-mpas-safeguard-the-high-seas.> Erişim Tarihi 17 July 2021.

59 Reeve, Domino and Gjerde (n 2) 269-270.

Devletler tarafından verilen bilgiler doğrultusunda deniz koruma alanlarını kaydeden BM'nin Dünya Korunan Alanlar veri tabanına göre, okyanuslardaki deniz koruma alanlarının yüzdesi %7,65, deniz koruma alanı sayısı 17828, toplam korunan alan 27.731.874 km²'dir.

Yakın zamanda yapılan bir analizde, etkili bir şekilde korunan bir deniz alanındaki ortalama balık biyokütlesinin, bitişikteki korunmasız alanlara göre % 670 ve kısmen korunan alanlara göre %343 daha fazla olduğu belirtilmiştir[60].

Okyanuslar, ulusal yargı yetkisine tabi deniz alanları ile ulusal yargı yetkisine tabi olmayan deniz alanları olarak ikiye ayrılmaktadır. Deniz koruma alanları, ulusal sularda hükümetler tarafından kolaylıkla kurulabilir. Ulusal yargı yetkisinin dışında kalan deniz alanlarında mevcut uluslararası hukuk kurallarının yetersizliği nedeniyle deniz koruma alanlarının kurulması zorluklar içermektedir. Bu nedenle, ulusal yargı yetkisine tabi deniz alanlarında kurulan deniz koruma alanlarının yüzdesi, ulusal yargı yetkisine tabi olmayan deniz alanlarında kurulan deniz koruma alanlarından çok daha yüksektir. Ulusal yargı yetkisine tabi deniz alanları küresel okyanusun %39'unu temsil etmektedir ve şu anda bu suların %17,86'sı korunan alanlar olarak belirlenmiştir. Buna karşılık, küresel okyanusun kalan %61'ini oluşturan ulusal yargı yetkisine tabi olmayan deniz alanlarının sadece %1,18'i korunan alanlar olarak belirlenmiştir[61].

Söz konusu kapsamda deniz çevresinin korunması kavramı son otuz yıl içerisinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Kirliliğin önlenmesi ve kontrolüne odaklanan geleneksel yaklaşımın yerine büyük ölçüde daha geniş bir koruma yaklaşımını içerisinde barındıran, her bir deniz alanının kendine özgü niteliklerini de dikkate alan bütün bir deniz ekosisteminin korunmasını amaçlayan bir yaklaşım ön plandadır[62].

Bu bağlamda çok boyutlu olan bu sorun karşısında sadece deniz canlılarının korunması ya da deniz kirliğinin önlenmesi gibi bir faktöre odaklanmak sorunların çözümü açısından yetersiz olacaktır. Bu konulara yönelik yapılan sözleşmeler önemli olmakla birlikte sorunların çözümü o bölge çerçevesinde bile olsa bütün bir ekosistemin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Koruma yaklaşımının gözden kaçırmaması gereken diğer bir husus denizlerdeki yaşamın birbiri ile olan bağlantısı ve dolayısıyla insanlar tarafından deniz çevresine yönelik çizilen sınırların yapaylığıdır.

Deniz çevresine yönelik tehditler kapsamında, devletlerin kendi deniz çevrelerine yönelik koruyucu tedbirler aldıkları görülmekle birlikte, ulusal yargı yetkilerinin

60 Enric Sala and Sylvaine Giakoumi, 'Marine Protected Areas' Food for Thought No-take marine reserves are the most effective protected areas in the ocean' (2018) 75(3) ICES Journal of Marine Science 1166, 1166-1167.

61 Ptotected Planet <https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/marine-protected-areas.> Erişim Tarihi 29 July 2021.

62 Karen N. Scott, ' Conservation on the High Seas: Developing the Concept of the High Seas Marine Protected Areas' (2012) (27) The International Journal of Marine and Coastal Law 849, 849-850.

dışındaki deniz alanlarında bu korumanın yetersiz olduğu görülmektedir[63]. Açık denizlerde ve deniz tabanında deniz koruma alanlarının kurulmasının önündeki en büyük engellerden birisi bu alanlara yönelik bilginin yetersizliğidir[64]. Deniz koruma alanları, bilim insanları tarafından hassas ekosistemlerin korunması bakımından etkili bir araç olarak kabul edilmiştir[65].

Dünya genelinde korunan alanlar, hedeflerine bağlı olarak farklı türlere ayrılır. Bu alanlara yönelik benimsenen ölçütlerdeki farklılıklara rağmen, bu ölçütler deniz koruma alanlarının kendi ölçütlerini oluşturmaları için referans sağlayabilir. Ulusal yargı yetkisine tabi olmayan deniz alanlarında deniz koruma alanlarının belirlenmesine yönelik ölçütlerin saptanması noktasında, küresel iklim değişikliği, yerli halkın geleneksel bilgisi ve genetik kaynaklar gibi doğal ve sosyal faktörlerin dikkate alınması, bu alanların oluşturulması ve amaçlanan hedeflere ulaşılması açısından en önemli öncelikler arasında sayılmaktadır[66].

Ekolojik olarak uyumlu deniz koruma alanları ağlarının kurulması ile deniz kuşları, deniz memelileri, deniz kaplumbağaları ve balık türlerinin beslenme alanlarının, göç yollarının, larva kaynaklarının ve bu canlılar açısından önemli olan yaşama alanlarının korunması ve bu canlıların nesillerinin devamının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu anlamda deniz koruma alanları yalnızca bugün önemli olanı değil, aynı zamanda gelecek açısından değerli olanı korumak için ihtiyatlı ve bilimsel bir yaklaşımı barındırmaktadır[67].

Bilim insanları hem vahşi yaşamı korumak hem de iklim değişikliği ile mücadele etmek için okyanusların en az üçte birinin 2030 yılına kadar koruma alanı olması gerektiğini belirtmişlerdir. Okyanusların canlılardan mahrum kalması durumunda atmosferde yaklaşık %50 daha fazla karbondioksit olacağını belirten bilim insanlarına göre, böyle bir durumda Dünya çok daha sıcak olacaktır. Uzmanlarca; BM'de küresel okyanus antlaşmasının tesis edilmesine yönelik süren müzakerelerin ulusal sınırların dışında kalan ve 230 milyon km²'lik alanı kapsayan okyanusların korunmasının önünü açabileceği ve bu okyanus koruma planının, deniz yaşamının tüm çeşitliliğini koruyacağı, okyanusların karşılaştığı krizin üstesinden gelmeye yardımcı olacağı düşünülmektedir[68]. Bu çerçevede Greenpeace'in, York üniversitesi ve Oxford üniversitesi ile birlikte hazırladığı '30x30 Okyanus Koruma Planı' raporu, okyanusların

63 Reeve, Domino and Gjerde (n 2) 267.

64 ibid 268.

65 Nilüfer Oral, 'Protection of Vulnerable Marine Ecosystems in Areas Beyond National Jurisdiction: Can International Law Meet the Challenge?' in Anastasia Strati, Maria Gavouneli and Nikaloas Skourtos (eds), Unresolved Issues and New Challenges to the Law of the Sea Time Before and Time After (Martınus Nijhoff Publishers 2006) 102.

66 Li Chuang, ' On the Selection Criteria of High Seas Marine Protected Areas' (2020) 16 (2) China Oceans Law Review 50, 54- 55.

67 Reeve, Domino and Gjerde (n 2) 270.

68 30x30: NRDC's Commitment to Protect Nature and Life on Earth, <https://www.nrdc.org/30x30-nrdcs-commitment-protect-nature-and-life-earth.> Erişim Tarihi 30 June 2021.

en az üçte birinin okyanus koruma alanı kapsamına alınmasının mümkün olduğunu göstermiştir[69].

Bu kapsamda okyanusların üçte birini koruma altına almak mümkündür. İklim değişikliği, okyanuslardaki asitlenme, plastik kirliliği ve diğer kirlilikler okyanus yaşamını yok etmektedir. Bunun önlenmesi amacıyla çok kapsamlı koruma bölgelerinin oluşturulması ve bu bölgeler oluşturulurken hukuki alt yapının tesis edilmesi gerekmektedir. Dünyanın en büyük ortak kullanım alanı olan açık denizler konusunda çok daha etkin koruma rejimlerinin oluşturulması, yaşanan ve ileride yaşanılacak yıkım düşünüldüğünde acil bir sorun olarak insanlığın karşısında durmaktadır.

Bunun dışında ulusal yargı yetkisinin dışında yer alan açık denizlerin korunması noktasında, özellikle açık denizlerin serbestliği ilkesini dikkate alan hukuki düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu noktada şu sorunlarla karşılaşılabilir:

> *Uluslararası kabul görmüş ortak prensiplerin olmaması, genel olarak denizlerin korunması için mevcut hukuki ve yapısal çerçevenin bölünmüş olması, açık denizlerde koruma alanlarının kurulması için uluslararası bir çerçeve bulunmaması, açık denizlerde çevresel etki değerlendirmesi ve stratejik çevre etki değerlendirmesi için uluslararası kuralların olmaması, açık denizlerde balıkçılığa yönelik hukuk kurallarında boşlukların bulunması ve açık denizlerde genetik kaynaklarının hukuki statüsünde belirsizliklerin olmasıdır*[70].

Bu bağlamda, açık denizlerdeki biyolojik çeşitliliğin ve canlı kaynakların korunması, bunların sürdürülebilirliği ve gelecek nesillere bırakılması noktasında düzenlemeler içeren ve bağlayıcılığı olan bir uluslararası antlaşmanın şu sorulara cevap vermesi gerekmektedir: a) Deniz koruma alanları nasıl tespit edilecektir. b) Bu alanların kurulması ve yönetilmesi noktasında karar vericiler kimler olacaktır. c) Çevresel etki değerlendirmesi hangi ölçütler uyarınca kimler tarafından yapılacak ve finanse edilecektir[71]. Bu noktada yöneltilebilecek sorulardan bir diğeri kurulacak deniz koruma alanlarının uluslararası hukuktaki diğer antlaşmalarla ve sözleşmelerle ilişkisinin nasıl olacağıdır.

Söz konusu sorun kapsamında açık denizlerdeki ve deniz yatağındaki biyolojik çeşitliliğinin sürdürülebilir kullanımı ve korunmasının önündeki ana engeller şu şekilde sayılabilir: a) Sektör bazlı yönetim b) Uluslararası hukuk kapsamındaki mevcut kuralların yeterince uygulanmaması c) Bilimsel verilere dayanmayan karar verme süreci d) Sektörel ve bölgesel düzeydeki işbirliği sürecinin yetersizliği[72].

---

69 Bu alanda yapılmış en geniş kapsamlı çalışmalardan biri olan '30x30 Okyanus Koruma Planı' raporunu hazırlayan araştırmacılar, ulusal sınırların dışında kalan ve gezegenin neredeyse yarısını kaplayan okyanusları 10 bin km² büyüklüğünde yaklaşık 25 bin alana böldü. Koruma altındaki alanlarda bulunan yaban hayatı, habitat ve temel oşinografik kriterler gibi 458 farklı özelliğin dağılımı haritalandırıldı ve insan müdahalesinin olmadığı okyanus koruma alanları ağının nasıl gözükeceğini ortaya çıkardı.

70 Nilüfer Oral, 'Açık Denizler İçin Yeni Bir Uluslararası Anlaşma ve Deniz Koruma Alanları' in Nesrin Algan and Onur Gönülal (eds), *Ulusal Yetki Alanları Dışında Kalan Açık Denizlerin Korunması ve Yönetilmesi* (TÜDAV, 2019) 2.

71 ibid 3-4.

72 Reeve, Domino and Gjerde (n 2) 267.

Bu bağlamda deniz koruma alanlarının kurulması yönündeki engeller olarak genellik düzeyinde normatif bir çerçevenin bulunmaması ve kurumsal alandaki yetersizliklere dikkat çekilmektedir. Günümüzde açık denizlerdeki ve uluslararası deniz yatağındaki alanların ve bu alanlardaki biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik küresel çapta bir düzenleme bulunmamaktadır[73].

2008 yılında toplanan BMBÇS Taraflar Dokuzuncu Konferansı'nda, açık denizlerde ve derin deniz habitatlarında korunmaya ihtiyaç duyan ekolojik veya biyolojik olarak önemli deniz alanlarının belirlenmesi için yedi bilimsel kriter kabul edilmiştir. Bunlar: "(*1) benzersizlik veya nadirlik; (2) türlerin yaşam öyküsü aşamaları için özel önem; (3) tehdit altındaki, nesli tükenmekte olan veya azalan türler ve / veya habitatların önemi; (4) güvenlik açığı, kırılganlık, hassasiyet veya yavaş iyileşme; (5) biyolojik verimlilik; (6) biyolojik çeşitlilik; (7) doğallık*[74]*"*.

BMBÇS'nin taraf devletlerin yargı yetkisine ilişkin 4. maddesi; ulusal yargı yetkisinin dışındaki alanlardan ziyade ulusal yargı yetkisi içinde kalan deniz alanlarına yönelik düzenlemeler içermektedir[75]. Bu kapsamda, BMBÇS akit taraflara biyolojik çeşitliliği yok etmeme yükümlülüğü getirse de, açık denizlerde deniz koruma alanlarının kurulması için normatif bir temel sağlamamaktadır[76].

Bununla birlikte açık denizlerin korunması anlamında modern bir yönetim aracı olarak deniz koruma alanlarının son otuz yılda bir dizi amacı kucaklayarak geliştiği görülmektedir. Deniz koruma alanları hassas ekosistemlerin korunmasını öncelikli olarak amaçlamaktadır. Deniz koruma alanları ile balıkçılık faaliyetinin yoğun yapıldığı ve kirlenmenin yoğun yaşandığı bölgelerde bu etkilerin azaltılması ve ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Son zamanlarda ise özellikle iklim değişikliğinin etkileri sonucunda hassas hale gelen deniz ekosistemlerinin korunması konusunda Ross Denizi örneğinde olduğu gibi deniz koruma alanları önemli bir işlevi yerine getirebilir[77].

Yukarıdaki paragraflarda belirtildiği gibi, açık deniz alanlarında deniz koruma alanlarının kurulmasının önünde hukuki zorluklar bulunmaktadır. İlgili bağlamda açık deniz alanlarında deniz koruma alanlarının kurulmasını yasaklayan kural koyucu nitelikte kapsamlı bir antlaşma ve teamül hukuku kuralı olmamasına rağmen, deniz koruma alanlarının kurulmasına yönelik çok taraflı bir antlaşma yoktur. Bugün için var olan bütün deniz koruma alanları global rejimler olmaktan ziyade bölgeseldir.

73 ibid 268.

74 Chuang (n 67) 58. CBD, COP 9 Decisions, Ninth meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity, 15 December 2018 <https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-09/cop-09-dec-20-en.pdf > Erişim Tarihi 14 June 2021.

75 Bu Sözleşme hükümleri, diğer devletlerin hakları saklı kalmak kaydıyla ve bu Sözleşmede açıkça aksi öngörülmedikçe, her akit tarafla ilgili olarak: a. Biyolojik çeşitliliğin unsurları bakımından, o akit tarafın ulusal yargı yetkisinin sınırları içindeki alanlarda ve b. Kendi yargı yetkisi ya da kontrolü altında işlemekte olan faaliyetler bakımındansa, bunların etkileri nerede ortaya çıkarsa çıksın, o akit tarafın ulusal yargı yetkisinin sınırları içindeki ve dışındaki alanlarda geçerlidir.

76 Chuang (n 67) 53.

77 Scott (n 63) 850.

BMDHS'nin 116-120. maddeleri arasında yer alan 7. kısmın 2. bölümü açık denizin canlı kaynaklarının korunması ve idaresine ilişkin olsa da bu hükümler deniz koruma alanlarının kurulmasına ilişkin normatif bir dayanak oluşturmamaktadır.

Aynı zamanda deniz koruma alanlarının kurulması bakımından denizlerde seyrüsefer serbestliğinin veya balıkçılığın kısıtlanacağı gerekçesiyle devletlerin isteksizlikleri söz konudur[78]. Normatif bir temelin yokluğunda, açık denizlerin serbestliği, denizlerde seyrüsefer özgürlüğü, denizlerdeki canlı kaynaklardan yararlanma gibi olguların, deniz koruma alanları olgusu ile uzlaştırılması zor görünmektedir. Deniz koruma alanlarının kurulması ve verimli bir şekilde işleyebilmesi için önceliklerin çevrenin korunması amacı doğrultusunda belirlenerek, çevrenin korunmasının diğer özgürlüklerle olan ilişkisinin açık bir şekilde tanımlanması gerekmektedir.

Bugüne kadar açık denizlerde, deniz koruma alanlarının belirlenmesi, bölgesel örgütlerinin himayesinde gerçekleştirilmiştir, bu alanlar şunlardır: Güney Okyanusu, Kuzey Doğu Atlantik, Akdeniz ve Orta Pasifiktir [79].

Bunun dışında deniz çevresinin korunmasına yönelik MARPOL uyarınca, denizlerde petrol taşımacılığından doğan kirliliğin önlenmesi amacıyla "özel alan " ve "özel duyarlı deniz alanı" adı altında iki kavram tesis edilmiştir[80]. Deniz koruma alanları ile Özel Duyarlı Deniz Alanları (Particularly Sensitive Sea Area- PSSA) kavramı benzerlik taşımaktadır. IMO, belirli denizcilik faaliyetlerinden zarar görebilecek özel ekolojik, sosyo-ekonomik veya bilimsel öneme sahip alanları korumak için bir araç olarak PSSA belirleyebilir. PSSA, denizcilikle ilgili faaliyetlerden etkilenen deniz alanlarını korumayı amaçlamaktadır. IMO kıyı devletleriyle bağlantılı ve onların yetki alanı altında on iki PSSA kurmuştur. Açık denizlerde ise böyle bir girişim mevcut değildir[81].

MARPOL kapsamında "özel alan" kavramına yönelik dikkat çekilen nokta, BMDHS'nin 211/6. maddesinde belirtilen "özel ve açık bir şekilde belirlenmiş alan" kavramından farklılıklar taşıdığıdır. Her iki özel alana yönelik alınacak tedbirlerin farklı olması dışında, BMDHS kapsamında belirlenecek özel alanların kapsamı daha sınırlayıcıdır. Bu çerçevede BMDHS uyarınca bu alanlar sadece bir sahildar devlet tarafından veya sahildar devletlerce ortaklaşa tespit edilecek şekilde münhasır ekonomik bölgede ilan edilebilmektedir. MARPOL kapsamında ilan edilebilecek özel alanlar ise bir kaç devletin deniz alanını kapsayabileceği gibi örneğin Karadeniz ve Akdeniz gibi denizlerin tamamını kapsayabilmektedir[82].

78 ibid 855.

79 ibid 854-855.

80 Gürcan Balık, 'Uluslararası Deniz Hukukunda Deniz Çevresinin Korunması ve Özel Duyarlı Deniz Alanlarının Uluslararası Hukuktaki Dayanağı' in Bayram Öztürk and Çetin Keskin (eds) *Özel Duyarlı Deniz Alanları* (Tüdav Egitim Yayınları 2005) 8.

81 Chuang (n 67) 54.

82 Balık (n 81) 10.

Her bir deniz alanının kendine has özelliklere sahip olması, burada yaşayan farklı deniz canlılarının bulunması ve bu deniz alanlarına yönelik çevresel tehditlerin farklı olması nedeniyle etkili bir korumanın sağlanabilmesi için tüm deniz alanlarına uygulanabilecek standart bir çözüm yöntemi bulunmamaktadır. Her bir deniz alanının özellikleri dikkate alınarak korunması hedeflenen deniz alanının koruma derecesi ve kapsamı belirlenebilir.

Bu kapsamda deniz koruma alanlarına ilişkin farklı öneriler sunulmaktadır. Bu bağlamda bağlayıcı nitelikte kararlar tesis edebilecek evrensel nitelikte bir okyanus yönetim sisteminin, otoritesinin kurulması öneriler arasındadır[83].

İlgili kapsamda, BM nezdinde ulusal yargı yetkisinin dışında yer alan deniz alanlarının korunması ve biyolojik çeşitliliğinin sürdürülmesini müzakere eden devletlerin çoğu, küresel ve bölgesel okyanus yönetimi konusunda çok farklı perspektiflere sahiptir. Müzakere sürecine yönelik kaygılarda ön plana çıkan deniz koruma alanları hakkında Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi tarafından yönetilen deniz dibi arama ve madencilik rejimine benzer bir merkezi sistemin kurulmasına yönelik kaygıdır[84].

VI. Bölgesel Nitelikteki Deniz Koruma Alanları

Yukarıdaki paragraflarda belirtildiği gibi günümüzde ulusal yargı yetkisine dahil olmayan açık denizlerin karşılaştığı iklim değişikliği, küresel ısınma, kirlilik ve aşırı avlanma gibi hayati önemdeki sorunlara yönelik uluslararası deniz hukukunda yeterli düzenlemelerin olduğu söylenemez. Bunun dışında kıyı devletlerinin egemen nitelikte özelikle ekonomik haklarının öncelik taşıdığı münhasır ekonomik bölgenin kontrolü noktasında birçok devlet bu bölgelerde etkili bir denetim mekanizmasından yoksundur. Bu bölgelerdeki biyolojik çeşitliliğin nasıl korunacağı ciddi soru işaretlerini barındırmaktadır[85].

Burada koruma yönündeki yaklaşımın önleme ilkesi boyutundan ziyade, önleme ilkesinden daha geniş ve ileri bir yaklaşım olan ihtiyat ilkesi bağlamında tartışılması daha önemli görülmektedir. İhtiyat ilkesi bu çerçevede önleme ilkesinin geliştirilmiş bir şeklidir. Bu ilkenin içeriğini, yapılacak ekonomik faaliyetlerin muhtemel çevresel etkileri arasındaki nedensellik bağının kesin bilimsel verilerle kurulmasını beklemeden muhtemel çevresel riskler ve zararlar için önlemler alınması oluşturmaktadır[86].

Koruma yönündeki yaklaşımlar açısından yalnızca bir türün üyelerinin ve bunların yaşam alanlarının korunmasının hedeflenmemesi, bütüncül bir şekilde o türün parçası

83 David Freestone, 'The Limits of Sectoral and Regional Efforts to Designate High Seas Marine Protected Areas', (2018) (112) AJIL Unbounds 129, 129.

84 İbid.

85 Bratspies and Telesetsky (n 12) 275-276.

86 Anlar (n 27) 24. Ahmet M. Güneş, *Çevre Hukukunda İhtiyat İlkesi* (1th edn, Bilge Yayınevi 2012) 26.

olduğu doğal dengenin sürdürülebilmesi açısından diğer türler ve bunların yaşam alanları arasındaki ilişkilerin yer aldığı diğer bütün etkenler dikkate alınmalıdır[87].

Biyolojik çeşitliliğin korunmasını amaçlayan deniz koruma alanlarının iki çeşidi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Akdeniz modeli olarak adlandırılan 200 deniz milini kapsayan kıyı devletlerinin ulusal yargı yetkisinin içinde yer alan deniz koruma alanlarıdır. Diğer model ise 200 deniz milinin dışında kalan ve tam anlamıyla ulusal yargı yetkisinin dışındaki deniz alanlarının korunmasına ilişkin Kuzeydoğu Atlantik modeli olarak adlandırılan deniz koruma alanlarıdır. Dolayısıyla iki tip deniz alanının hukuki statüsünün farklı olması bu alanlara yönelik kurulacak olan deniz koruma alanlarının farklı hukuki statülere sahip olmasını beraberinde getirecektir[88]. Çalışmamızda bu iki modele ilişkin örnekler verilecektir.

Söz konusu kapsamda açık denizleri yöneten merkezi bir organ bulunmadığından dolayı, açık denizlerin belirli bölümlerinin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğinin korunmasının bölgesel uluslararası kuruluşlar ve düzenlemeler tarafından üstlenilmesi gerçekçi görünmektedir.

Açık denizlerde kurulacak deniz koruma alanlarının hem normatif anlamda hem de pratik anlamda karşılaşacağı zorluklar olarak; deniz ekosistemleriyle ilgili bilimsel bilgideki belirsizlik, belirlenecek alana ilişkin genel kabul görmüş kuralların bulunmaması, devletlerin açık denizlerde kurulacak deniz koruma alanlarına geniş düzeyde katılım konusunda isteksizlikleri, ilgili uluslararası kurumlar arasında koordinasyon ve işbirliğinin sağlanması gösterilebilir[89].

Açık denizlerde kurulacak olan deniz koruma alanlarının tam anlamıyla uluslararası kabul edilebilirliği ve etkinliğinin, uluslararası toplumun bu zorlukların üstesinden ne ölçüde gelebileceği sorusunun cevabına bağlı olduğu görülmektedir.

A. Kuzey Doğu Atlantik Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi

Kuzey Doğu Atlantik Deniz çevresinin korunması amacıyla 22 Eylül 1992 tarihinde imzalanan ve 25 Mart 1998 tarihinde yürürlüğe giren Kuzey Doğu Atlantik Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi (Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic- OSPAR) tesis edilmiştir[90]. Bu Sözleşmeye 15 devlet[91] ve Avrupa Birliği (AB) taraftır. OSPAR Sözleşmesi, 1972 tarihli gemilerden

87 Şimşek (n 4) 9.

88 Yoshifumi Tanaka, 'Reflections on High Seas Marine Protected Areas: A Comparative Analysis of the Mediterranean and the North-East Atlantic Models' (2012) (81) Nordic Journal of Internatıonal Law 295, 324.

89 İbid 325-326.

90 Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (adopted 22 September 1992, entered into force 25 March 1998) 2354 UNTS 64 (OSPAR).

91 OSPAR'a üye olan 15 devlet şunlardır. Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Lüksemburg, İngiltere, İsviçre, İsveç, İspanya, İzlanda, İrlanda, Hollanda, Portekiz, Norveç ve Almanya'dır. OSPAR ismi Oslo ve Paris Sözleşmelerinden (OSPAR) gelmektedir. <https://www.ospar.org/about> Erişim Tarihi 25 June 2021.

ve uçaklardan kaynaklanan boşaltım yoluyla deniz kirliğinin önlenmesine ilişkin Oslo Sözleşmesi ile 1974 tarihli karasal kaynaklı deniz kirliliğinin önlenmesi ve açık deniz endüstrisinden kaynaklı kirlenmenin önlenmesine ilişkin Paris Sözleşmesi'nin 1992 yılında tek bir sözleşme adıyla birleştirilmesi, genişletilmesi ve güncelleştirilmesidir. OSPAR Sözleşmesi 34 madde ve 5 ek düzenlemeden oluşan, ayrıntılı hükümler içermekten ziyade genel hükümler içeren bir sözleşmedir.

OSPAR Sözleşmesi'nin tanımlara ilişkin 1. maddesinde deniz alanının kapsamına açık denizlerin dahil olması, bu alanlara ilişkin akit tarafların sorumluluk üstlenme niyetlerini ve düzenleme yapma isteklerini göstermektedir. Sözleşme'nin genel yükümlülükler başlıklı 2. maddesinde akit taraflara, Sözleşme hükümlerine uygun olarak, kirliliği önlemek ve ortadan kaldırmak için mümkün olan tüm önlemleri alma yükümlülüğü getirilmiştir. Bu maddede insan faaliyetlerinin olumsuz etkisinden, insan sağlığının ve deniz ekosistemlerinin korunması için gerekli önlemlerin alınması ve olumsuz etkilenen deniz alanlarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla, akit tarafların tek olarak veya müştereken programlar ve önlemler kabul ederek, politika ve stratejilerini uyumlu hale getirmeleri öngörülmüştür. Bu madde kapsamında akit taraflara ihtiyatlılık ilkesi çerçevesinde hareket etmelerinin önemi belirtilmekle birlikte, kirleten öder ilkesi de yer almaktadır. Sözleşme'nin uygulanmasında akit taraflar, kirliliği tamamen önlemek ve ortadan kaldırmak için tasarlanmış en son teknolojik gelişmelerin ve uygulamaların kullanımını tam olarak dikkate alan programlar ve tedbirler kabul edeceklerdir. Diğer önemli bir nokta, Sözleşme'nin hiçbir hükmünün akit taraflarca deniz alanlarındaki kirliliğinin önlenmesi, ortadan kaldırılması veya deniz alanlarının olumsuz etkilere karşı korunması ile ilgili olarak tek tek veya müştereken daha katı tedbirler almasını engelleyecek şekilde yorumlanamayacağıdır[92].

Sözleşme'nin 3. maddesi karasal kaynaklı kirlenmeye ilişkin alınacak önlemlerin Ek 1'de düzenleneceğini, 4. maddesi boşaltma veya yakma ile oluşan kirliliğin ortadan kaldırılmasının ve önlenmesinin Ek 2'de düzenleneceğini, 5. maddesi açık deniz kaynaklarına yönelik kirliliğin ortadan kaldırılmasının ve önlenmesinin Ek 3'de düzenleneceğini, 6. maddesi deniz çevresinin korunması için alınan ve planlanan önlemlerin etkinliğinin ve eylem önceliklerinin belirlenmesinin Ek 4'de düzenleneceğini belirtmiştir. Sözleşme'nin 7. maddesinde diğer kaynakların neden olduğu kirlilik konusunda işbirliği ve düzenlemeler yapılacağı genel hükümler şeklinde düzenlenmiştir[93].

Sözleşmeye 1998 yılında eklenen bölüm Denizcilik Alanında Ekosistemlerin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması ve Muhafaza Edilmesi başlığını taşıyan Ek 5'tir. Bu bölümde genel olarak deniz alanlarındaki biyolojik çeşitliliğin ve dolayısıyla bu

92 OSPAR Commision Protecting and Conserving the North East Atlantic and its Resources, <https://www.ospar.org/convention/text.> Erişim Tarihi 28 June 2021.

93 ibid.

alanlarda yer alan ekosistemin korunması ve bu alanlara yönelik insan faaliyetlerinin denetlenmesine ilişkin düzenlemeler yer almıştır.

OSPAR Sözleşmesi'nin Ek 5 düzenlemesinin 2. maddesi akit taraflara, sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirirken bireysel ve müşterek olarak, deniz alanlarındaki insan faaliyetlerinin olumsuz etkilerine karşı deniz çevresini korumak için gerekli önlemler alma yetkisi vermiştir. Bu madde kapsamında insan sağlığının ve deniz ekosistemlerinin korunması, insan faaliyetlerinden olumsuz etkilenen deniz alanlarının eski haline dönebilmesi için imkânlar ölçüsünde önlemler alınması öngörülmüştür. Söz konusu maddenin içeriğinde BMBÇS'ye atıf yapılarak tarafların biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için stratejiler, planlar veya programlar geliştirme yükümlülüğü yer almıştır.

Bu kapsamda akit taraflar:

"*a) Deniz sahasının ekosistemlerini ve biyolojik çeşitliliğini korumak, muhafaza etmek ve mümkün olduğu durumlarda olumsuz etkilenen deniz alanlarını eski haline getirmek için gerekli önlemleri almak; ve b) Ek 3'teki kriterler uyarınca insan faaliyetlerinin kontrolü için bu amaçlara yönelik programları ve önlemleri kabul etmede işbirliği yapmalıdır."*

Ek 5 düzenlemesinin 3.maddesinin içeriğinde komisyonun görevleri düzenlenmiştir. Bu kapsamda komisyon Ek 3'teki kriterlerin uygulanması doğrultusunda insan faaliyetlerinin kontrolü için programlar ve tedbirler hazırlamalıdır. Komisyon bu programları ve hazırlıkları yaparken insan faaliyetlerinin ekosistemler ve biyolojik çeşitliliğe yönelik etkileri hakkında bilgi toplamalıdır. Bu bilgiler ışığında Komisyon belirli alanlara, türlere veya habitatlara yönelik olarak koruyucu, onarıcı düzenlemeler veya ihtiyati tedbirler almak için uluslararası hukuka uygun araçlar geliştirmeli, yine bu kapsamda biyolojik çeşitliliği oluşturan bileşenlerin sürdürülebilir kullanımına ilişkin ulusal stratejileri değerlendirmelidir[94].

Komisyon bütüncül bir ekosistem yaklaşımının uygulanması amacıyla akit tarafların egemenlikleri veya yargı yetkileri altındaki sularda ekosistemlerin korunması ve muhafazası için kabul ettikleri programları ve önlemleri dikkate almalıdır.

OSPAR tarafından deniz koruma alanları, deniz çevresinde yaşayan türlerin, deniz ekosisteminin ve ekolojik süreçlerin korunması amacıyla, bu alana ilişkin koruyucu, onarıcı ve ihtiyati tedbirlerin alındığı alanlar olarak tanımlanmıştır[95].

Yukarıdaki tanım deniz çevresinin korunması konusunda yaşanan dönüşümü yansıtmaktadır. Deniz çevresinin korunması bakımından deniz ekosisteminin bir bütün olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda deniz ekosistemine olan yaklaşım

94 ibid.

95 Ospar Commision, Marine Protected Areas, <https://www.ospar.org/work-areas/bdc/marine-protected-areas> Erişim Tarihi 10 July 2021.

öncelikli olarak bu ekosistemde yaşayan deniz canlılarının korunmasına ve bu türlerin yaşam döngülerinin devamına yöneliktir.

OSPAR denizlerdeki biyolojik çeşitliliğinin ve ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı, korunması ve muhafazasını sağlamak amacıyla 1998 yılından itibaren üç amacın benimsendiği bir deniz koruma alanları ağının kurulmasını teşvik etmiştir. Bu amaçlar şunlardır: "*a) İnsan faaliyetlerinden olumsuz etkilenen türleri, habitatları ve ekolojik süreçleri korumak, muhafaza etmek ve eski haline getirmek. b) Türlerin, habitatların bozulmasını ve zarar görmesini önlemek için ihtiyatlılık ilkesini takip eden ekolojik süreçlerin uygulanması c) Denizlerde yaşayan türlerin korunması ve deniz yaşamındaki ekolojik süreçlerin çeşitliliğini en iyi temsil eden alanları korumak ve muhafaza etmektir*"[96].

Yukarıda verilen amaçlar değerlendirildiğinde OSPAR Komisyonu'nun kurmuş olduğu deniz koruma alanları ağlarının bütüncül bir şekilde, koruma altına alınan deniz alanlarında ekolojik dengeyi korumayı amaçladığı, bu noktada insan faaliyetlerinden etkilenen canlı türlere ve alanlara özel bir vurgu yapıldığı, ihtiyatlılık ilkesinin hedeflenen amaçlara ulaşma yönünde kullanıldığı görülmektedir. Odaklanılan noktalarsa korunması amaçlanan alanların önemi, temsili, doğallığı ve kırılganlığı gibi özelliklerdir. Bu kapsamda OSPAR, deniz alanlarını insan faaliyetlerinin olumsuz etkilerinden korumak için bölgesel düzeydeki eylemleri teşvik etmekte, deniz alanlarının yönetimi konusunda ihtiyatlılık ilkesini ve ekosistem yaklaşımını esas almaktadır.

OSPAR Sözleşmesi, balıkçılık faaliyetine tanınan istisnalar ve deniz taşımacılığının düzenlenmesine yönelik sınırlayıcı hükümler dışında, Kuzey-Doğu Atlantik'teki ekosistemler ve biyolojik çeşitlilik üzerinde olumsuz etki yaratabilecek tüm insan faaliyetlerinin düzenlenmesini içermektedir[97].

OSPAR Komisyonu, korunmaya muhtaç türlerin ve habitatların tanımlanması ve uygulama yöntemleri için kriterler yayımlamaktadır. Bunlar, belirli kavramların tanımlarını, hangi türlerin ve habitatların korunması gerektiğini değerlendirmek için önerilen usulleri ve OSPAR deniz koruma alanlarının kurulması için ayrıntılı düzenlemeleri içermektedir[98].

Bu çerçevede OSPAR Sözleşmesi'nin uygulanması bağlamında komisyon, sözleşmenin ilgili maddelerinde atıf yapılan ve uluslararası çevre hukukunun başlıca ilkeleri arasında yer alan ekosistem yaklaşımı, kirleten öder ilkesi, mevcut en iyi teknik ve uygulama ilkelerini dikkate almaktadır.

96 ibid.

97 Erik J. Molenaar & Alex G. Oude Elferink, Marine protected areas in areas beyond national jurisdiction The pioneering efforts under the OSPAR Convention, Utrecht Law Review, 5, 1, 2009, 13.

98 Chuang (n 67) 57. OSPAR Commission, Criteria for the Identification of Species and Habitats in Need of Protection and their Method of Application, 12 December 2018, <https://www.ospar.org/convention/agreements?q=Identification.pdf.)> Erişim Tarihi 26 July 2021.

2010 yılında OSPAR Komisyonu tarafından ulusal yargı yetkisi dışında kalan Kuzey Doğu Atlantik Deniz alanında altı açık deniz koruma alanı kurulmuştur. Bu ağ, Kuzey Doğu Atlantik Denizi'nde 386.200 km²'lik bir deniz alanını kapsamaktadır. Her bir deniz koruma alanına yönelik olarak benimsenen yönetim planları ekosistem odaklı bir yaklaşımı destekleyici şekilde hazırlanmıştır. 2012 yılında ise Kuzey Doğu Atlantik Denizi'nde yedinci bir deniz koruma alanı kurulmuştur[99].

Sözleşme çerçevesinde oluşturulan Biyolojik Çeşitlilik Komitesi tarafından deniz koruma alanlarının ve biyolojik çeşitliliğin izlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin faaliyetler yürütülmektedir. Sözleşme'nin uygulanması bakımından taraflar konferansında taraflara yönelik bağlayıcı kararlar, tavsiyeler ve yol gösterici nitelikte kılavuz belgeler kabul edilmiştir[100].

Kuzeydoğu Atlantik modeli deniz koruma alanlarının 200 deniz milinin dışında kurulmasından dolayı, bu deniz koruma alanlarında alınan koruma önlemlerinin üçüncü devletlerin yararlandığı açık denizlerin serbestliği ilkesini ihlal etmemesi gerekmektedir. Bu ihlallerin önlenmesi açısından uluslararası hukukta açık denizde kurulacak olan deniz koruma alanlarının genel özelliklerinin yer alacağı bir sözleşmenin yapılması önemlidir. Bu söz konusu deniz koruma alanlarının kabul edilebilirliğini artıracaktır.

Deniz koruma alanlarının öncelikli işlevi denizlerdeki biyolojik çeşitliliğin korunması olduğundan dolayı, korunan alanda faaliyet gösteren diğer bölgesel örgütlerle işbirliği yapılması, bu işlevin yerine getirilmesini daha da kolaylaştıracaktır. İlgili kapsamda OSPAR'ın, Kuzey Doğu Atlantik Okyanusu'nda balıkçılıkla ilgili faaliyetleri düzenleyen ve bunların denetimini sağlayan Kuzey Doğu Atlantik Balıkçılık Komisyonu (North East Atlantic Fisheries Commision- NEAFC) ile işbirliği yapması kaçınılmazdır. Deniz tabanındaki biyolojik çeşitliliğin korunması için Uluslararası Deniz Yatağı otoritesi ile işbirliği yapılması önemlidir.

Deniz koruma alanlarının bir kıyı Devletinin 200 deniz milinin ötesindeki kıta sahanlığının bir kısmıyla örtüşmesi durumunda, OSPAR Komisyonu'nun koruma önlemleri ile ilgili kıyı Devletlerinin koruma önlemleri arasında eşgüdüm sağlanmalıdır[101].

B) Antarktika Deniz Yaşamı Kaynaklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme

Ulusal yargı yetkisinin dışındaki deniz alanlarında kurulan deniz koruma alanlarına ilişkin diğer bir örneği bu Sözleşme oluşturmaktadır. Antarktika ekosisteminin tamamının korunması ve bu ekosistem içerisinde yer alan bileşenlere ait bilimsel bilginin artırılması ve genişletilmesi amacıyla 1980 yılında Antarktika

99 Scott (n 63) 853. Freestone (n 84) 132.

100 OSPAR Commission <https://oap.ospar.org/en/ospar-assessments/committee-assessments/biodiversity-committee/> Erişim Tarihi 26 July 2021.

101 Tanaka (n 89) 325.

Deniz Yaşamı Kaynaklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme (Convention on the conservation of Antarctic marine living resources - CAMLR) kabul edilmiştir. Bu Sözleşme 07.04.1982 tarihinde yürürlüğe girmiştir[102]. Bu çerçevede Antarktika Deniz Yaşamı Kaynaklarının Korunması Komisyonu kurulmuştur (Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources- CCAMLR). Antarktika Antlaşmalar sisteminde yer alan bu Sözleşme'nin giriş kısmında akit taraflar, Antarktika'yı çevreleyen denizlerin ekosisteminin bütünlüğünü korumanın önemini ve Antarktika kıtasını çevreleyen suların barışçıl amaçlarla korunmasını, bunların uluslararası anlaşmazlıkların nesnesi haline gelmesini önlemenin tüm insanlığın çıkarına olduğunu kabul etmişlerdir[103].

Antarktika deniz ekosistemi, Sözleşme'nin 1. maddesinde Antarktika deniz canlı kaynaklarının birbirleriyle ve fiziksel çevreleriyle olan ilişkilerinin karmaşıklığı olarak tanımlanmıştır[104]. Sözleşme'nin 1. maddesinin 1. paragrafı, Sözleşme'nin yer alarak uygulanacağı alana ilişkindir. Sözleşme'nin 2. maddesi balık stoklarının Antarktika'nın sürdürülebilir avlanma miktarından fazla olacak şekilde avlanmasını yasaklamıştır. Sözleşme uyarınca bölgede bulunan denizlerdeki canlı kaynaklarının ve deniz kuşlarının korunması amaçlanmıştır.

Sözleşmede avlanan türün nüfusunun dengeli bir stok seviyesinin altına düşmesinin önlenmesine, düşenlerin seviyesinin yükseltilmesine ve deniz çevresinde geri dönüşü olmayan zararların ve değişiklik risklerinin önlenmesine yönelik koruma ilkelerine yer verilmiştir[105]. Sözleşme'nin amaç ve ilkelerini hayata geçirmek amacıyla komisyon ve bilim komitesi kurulmuştur. CCAMLR sunulan bilimsel tavsiyelerin ışığında, uzlaşı sonucunda gerekli olan tedbirlere karar vermek ve bunların uygulanmasını denetlemekle görevlidir[106]. Söz konusu Sözleşme'nin kapsamına başka sözleşmeler uyarınca koruma altına alınan yunuslar ve balinalar girmemekle birlikte, Sözleşme'nin 6. maddesinde sözleşmeye taraf devletlerin Balina Avcılığının Yasaklanması Sözleşmesi ile Antarktika Foklarının Korunması Hakkındaki Sözleşme uyarınca bu sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerine aykırı davranamayacakları yer almıştır.

102 Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (adopted 20 May 1980, entered into force 7 April 1982) 1329 UNTS 47 (CAMLR).

103 Antarktika Antlaşmalar Sisteminde yer alan antlaşmalar şunlardır; 1) Antarktika Antlaşması (23.05.1961'te yürürlüğe girmiştir.) 2) Antarktika Flora ve Faunası Koruma Tedbirleri Sözleşmesi (13.05.1964) 3) Antarktik Ayı Balıklarını Koruma Sözleşmesi (11.03.1978) 4) Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme 5) Antarktik Maden Rezervleri Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Sözleşmesi (1988 yılında imzalanmıştır) 6) 1991 tarihli Madrid Çevre Koruma Protokolü. CAMLR Preamble, < https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201329/volume-1329-I-22301-English.pdf> Erişim Tarihi 21 June 2021.

104 ibid.

105 Şimşek (n 4) 137.

106 Francisco Orrega Vicuna, 'The Effectiviness of the Decision-Making Machinery of CCAMLR An Assesment' in Arnfinn Jorgensen Dahl and Willy Ostreng(eds), *The Antarctic Treaty System in World Politics* (Palgrave Macmillan 1991) 25.

CCAMLR tarafından ihtiyatlılık ilkesi çerçevesinde belirli türlere ilişkin toplam av limiti, zamanı, yeri ve avlanma yönteminin belirlenmesini içeren tedbirler alınmıştır[107]. Koruma bölgesi CALMR'nin 2. maddesine uygun olarak bazı özel hedefleri gerçekleştirmek için kurulmuştur[108].

Sözleşme'nin 2. maddesinde, deniz ekosisteminde yirmi veya otuz yıllık bir sürece yayılan geri döndürülemez nitelikteki değişikliklere yol açacak faaliyetler yasaklanmıştır. Söz konusu deniz alanında faaliyetlerin gerçekleşebilmesi için bu alandaki ekosisteme yönelik geri döndürülemez nitelikteki değişikliklerin olmayacağına dair bir değerlendirme yapılmalıdır.

İlgili kapsamda açık denizlerdeki ilk açık deniz koruma alanı 2009 yılında CCAMLR tarafından kurulmuştur. Güney Orkney Adaları Güney Sahanlığı deniz koruma alanı; balıkçılığın, balıkçılıkla ilgili bilimsel araştırmaların ve balıkçı gemilerinden yapılan boşaltımların düzenlendiği 94.000 km²'lik açık deniz alanını kapsamaktadır[109].

CCAMLR tarafından kurulan deniz koruma alanları ağları yalnızca Güney Okyanusu'nun benzersiz alanlarını korumakla kalmaz, aynı zamanda küresel ölçekte deniz koruma hedeflerine ulaşılmasını da destekler. Bununla birlikte, deniz koruma alanları ağları için henüz bir uygulama programı ve CCAMLR tarafından kurulan deniz koruma alanları için seçim kriterlerinin belirlenmesine ilişkin ayrıntılı bir içerik bulunmamaktadır[110].

CCAMLR'nın 2016 yılının Ekim ayında yapmış olduğu 24 devletin ve AB'nin katılımıyla gerçekleştirilen toplantısında Güney Okyanusu ve Antarktika sularının 1.570.000 km² lik kısmını kaplayan Ross Denizi'nin koruma altına alınmasına karar verilmiştir. Bu kararla Dünya'nın en geniş sualtı doğal yaşam koruma alanı oluşturulmuştur. 35 yıl süre ile yürürlükte kalacak olan bu karar uyarınca, Ross Denizi'nde üç koruma bölgesi oluşturulmuştur. Bunlar; a) Genel Koruma Bölgesi b) Özel Bilimsel Araştırma Bölgesi c) Krill Araştırma Bölgesi'dir. Bu bölgelerde kendi

107 Şimşek (n 4) 138.

108 Bu hedefler şu şekilde sayılabilir. "*1)Bu bölgede bulunan yerel memeliler, kuşlar, balıklar ve omurgasız hayvanlar açısından önemli olan habitatları ve bu bölgedeki biyolojik organizasyonun her seviyesindeki doğal ekolojik yapıyı, dinamikleri ve fonksiyonları korumak. 2) Özel bilimsel araştırma bölgesinde özellikle, doğal değişkenlik ve uzun dönemli değişiklikleri izlemek için referans alanlar sağlamak, bu alanda balıkçılığın etkilerinin sınırlı olacağından hareketle, iklim değişikliğinin ve balıkçılığın ekosistem üzerindeki etkilerinin incelenmesi. 3)Antarktika'daki deniz ekosisteminin daha iyi anlaşılabilmesi için olanaklar sağlanması, sağlam bir izleme sisteminin oluşturulması, bazı balık türlerinin stoklarının değerlendirilmesi, desteklenmesi ve dağılımlarının tespiti. 4) Deniz Canlıları üzerine odaklanmış araştırma ve diğer bilimsel faaliyetlerin teşvik edilmesi. 5) Daha spesifik koruma amaçlarını tanımlamak için daha az veri bulunan bentik ve pelajik (okyanusun daha derin tabakalarında) deniz alanlarının temsili bölümlerini koruyarak biyolojik çeşitliliğin korunması. 6) Ekosistemin verimliliği ve işlevsel bütünlüğünden sorumlu olan büyük ölçekli ekosistem süreçlerini korumak. 7) Zengin dominant pelojik av türlerinin çekirdek dağılımlarını korumak. 8) Kara kökenli üst yırtıcı hayvanlar için temel avlanma alanlarını korumak. 9)Antarktik diş balıklarının yaşam döngüsünde önem arz eden alanları korumak. 10) Bilinen nadir ve hassas bentik alanları korumak. 11)Kuzey Batı Ross Deniz Bölgesinde Krill Araştırma Bölgesi de dâhil olmak üzere, krillerin araştırılması ve bilimsel nitelikli araştırmaların teşvik edilmesi*."

109 Scott (n 63) 852. CCAMLR Conservation Measures, Conservation Measure 91-03 (2009) Protection of the South Orkney Islands southern shelf, <https://cm.ccamlr.org/measure-91-03-2009> Erişim Tarihi 30 June 2021.

110 Chuang (n 67) 57.

içerisinde alt bölgelere ayrılmaktadır. Komisyon bu koruma tedbirini, Sözleşme alanında vatandaşları veya gemileri faaliyet gösteren Sözleşmeye taraf olmayan devletlerin de dikkatine sunabilir[111].

Bu kararla amaçlanan bölgedeki habitatın ve ekosistemin korunması ve gözlemlenmesidir. Karar uyarınca, bu deniz alanının %72'lik kısmında bütün balıkçılık faaliyetleri yasaklanmıştır, geri kalan kısımda ise krillerin bilimsel amaçlar için yakalanması düzenlenmiştir. Yeni Zelanda ve ABD'nin ortak önerisi sonucunda alınan bu karar uyarınca, bölgedeki sualtı yaşamının korunması dışında, 2051 yılına kadar bölgedeki avlanma faaliyetleri ve minerallerin dışarıya taşınması yasaklanmıştır. Bir uzlaşma ödünü olarak bu alan içerisinde belirlenen bazı özel bölgelerde bilimsel araştırma amaçlı olarak bazı karides türlerinin ve Patagonya diş balığının avlanmasına izin verilecektir[112]. BM'nin okyanuslardan sorumlu temsilcisi Lewis Puhg'a göre, bu yeryüzünde koruma altına alınan kara ve sular içinde şimdiye kadar belirlenen en geniş alan olup, şimdiye kadar büyük ölçüde korumasız olan okyanuslarda hiç bu çapta bir önlem alınmamıştır[113].

C. Akdeniz Eylem Planı ve Barcelona Sözleşmesi

1976 yılında akdedilen Barcelona Sözleşmesi[114] 1995 yılında yenilenmiş, Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi adını almış ve bu antlaşma bünyesinde bir Akdeniz Eylem Planı tesis edilmiştir. Aynı yıl içerisinde 1995 tarihli Sözleşmeye ek bir şekilde Akdeniz'de özel koruma alanlarının kurulması ve biyolojik çeşitliliğe dayalı protokol kabul edilmiştir. Bu Protokol'e 16 devlet ve Avrupa Birliği (AB) taraf olup, Protokol 1999 yılında yürürlüğe girmiştir[115].

Genel yükümlülükler başlığını taşıyan Protokol'ün 3. maddesi taraflara; özellikle özel olarak korunan alanların oluşturulması yoluyla, belirli doğal veya kültürel değere sahip alanları sürdürülebilir ve çevresel açıdan sağlıklı bir şekilde korumak ve yönetmek, tehlike ve tehdit altındaki flora ve fauna türlerini koruma ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik strateji ve programlar oluşturma gibi sorumluluklar yüklemektedir[116]".

111 Sercan Reçber "Okyanusların Korunması ve Ross Denizi Örneği", VIII. Uluslararası İlişkiler Kongresi, Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devletdışı Aktörler, Tam Metin Kitabı, 2016, s. 507-515. CCAMLR's 35 th. Annual Meeting- More Than The Creation Of The World's Largest MPA. <https://www.ccamlr.org/en/organisation/key-challenges-and-achievements> Erişim Tarihi 27 May 2021.

112 ibid.

113 Lewis Puhg, 'Sometimes Crazy Gets The Job Done' (*UNEP org*, 17 July 2017) <http://lewispugh.com/sometimes-crazy-gets-the-job-done/>Erişim Tarihi 20 June 2021.

114 Convention for the protection of the Mediterranean Sea against pollution (with annex and Protocols for the prevention of pollution of the Mediterranean Sea by dumping from ships and aircraft and Protocol concerning co-operation in combating pollution of the Mediterranean Sea by oil and other harmful substances in cases of emergency (adopted 16 February 1976, entered into force 12 February 1978) 1102 UNTS 27

115 Şimşek (n 4) 140. Protocol Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversity in the Mediterranean, <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/3005/95ig6_7_spa_protocol_eng.pdf > Erişim Tarihi 20 June 2021.

116 ibid. Protocol Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversıty in the Mediterranean, <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/3005/95ig6_7_spa_protocol_eng.pdf> Erişim Tarihi 30 June 2021.

Özel koruma alanlarının kurulmasına ilişkin olan Protokol'ün 4. maddesi uyarınca; yaşam döngülerinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve biyolojik çeşitliliklerini korumak için deniz ve kıyı ekosisteminin temsil edici örneklerinin korunması amaçlanmıştır. Bu madde uyarınca; kaybolma tehlikesi altında bulunan habitatların korunması, nesli tükenmekte olan, tehdit altındaki veya endemik flora veya fauna türlerinin hayatta kalması, üremesi ve geri kazanılması için kritik olan habitatları korumak da amaçlar arasındadır. Bu madde uyarınca ayrıca; özel öneme sahip bilimsel, estetik, kültürel veya eğitimsel alanların korunması hedeflenmiştir.

Protokol'ün 5. maddesi uyarınca her bir akit taraf, ulusal yargı yetkisine tabi olan deniz ve kıyı bölgelerinde özel olarak korunan alanlar kurabilir. Bu maddenin devamında Protokol'e taraf olan devletlere, işbirliği içerisinde ortaklaşa yetkileri içinde bulunan deniz ve kıyı alanlarında özel koruma alanları kurma yetkisi tanınmıştır. Bunun dışında kurulan alanlara ilişkin gerekli koruma tedbirlerinin alınması ve bu tedbirlerin denetlenmesine ilişkin tarafların sorumlulukları düzenlenmiştir. 6. maddede akit tarafların, uluslararası hukuka uygun ve özel olarak korunan her bir alanın özelliklerini dikkate alarak koruma tedbirlerini alacakları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

Bu Protokol'ün 8 ve 9. maddelerinde Akdeniz'de belirli ölçütlere göre seçilecek özel korunan alanlar listesinin oluşturulması ve bu bölgelerin korunması çerçevesinde alınacak önlemler yer almıştır. Bu bağlamda Barcelona Protokol'ü akit taraflara yetkili oldukları deniz alanlarının dışında kalan, hiçbir devletin ulusal yargı yetkisine tabi olmayan açık deniz alanlarını kısmen koruma kapsamına dahil etmesiyle diğer bölgesel antlaşmalardan farklılaşmaktadır. Akit taraflara kendi ulusal yargı yetkisinin dışındaki deniz alanlarının korunmasına yönelik tanınan bu yetkinin amacı özellikle Akdeniz'de göçmen olarak yaşayan türlerin korunmasıdır[117].

Türlerin korunmasını düzenleyen 11. ve 12. maddeler uyarınca genel olarak tehdit altındaki türlerin tespit edilmesi, akit taraflarca türlerin korunması ve bu deniz alanında yer alan habitatların bozulmasının önlenmesi amacıyla alınacak ortak tedbirler yer almıştır. Bu maddelerle bağlantılı olarak Protokol 2'nin eki tehlike ve tehdit altındaki türlerin sayıldığı bir listeye sahiptir.

Genel olarak bu Protokol'de ayrıca tarafların, korunması gereken türlere ve ekosistemlere yönelik olarak envanter tutma, çevresel etki değerlendirmesi yaptırma vb. gibi yükümlülükleri yer almıştır. Bu Protokol'ün uygulanması noktasında akit taraflara Tunus'ta kurulan UNEP özel koruma alanları için Akdeniz Eylem Planı Bölgesel Faaliyet merkezi yardımcı olacaktır[118].

117 ibid 141.

118 ibid 142.

VII. Ekosistem Temelli Yaklaşım

Yukarıdaki paragraflarda değinilen ekosistem kavramı, canlı türlerin birbirleri ve içinde bulundukları canlı olmayan çevre ortamıyla beslenme, üreme gibi ekolojik süreçler yoluyla etkileşimde oldukları ilişkiler bütünüdür.

Uluslararası düzeyde kabul görmüş standart bir ekosistem yaklaşımı tanımı bulunmamakla birlikte, kavram genel olarak ekolojik etkileşimlerin ve süreçlerin en iyi şekilde anlaşılmasına dayalı olarak insan faaliyetlerinin yönetimini kapsamaktadır. Bu yaklaşımın amacı ekosistemlerin yapı ve işlevlerinin, şimdiki ve gelecek nesillerin yararına sürdürülmesini sağlamak ve ekosistemi oluşturan kaynakların korunması ve kullanılması ile birlikte, bu kullanma sonucunda oluşacak faydanın taraflarca eşit bir şekilde paylaşılması oluşturmaktadır. Bu yaklaşım genel olarak ekosistemi oluşturan canlı ve cansız doğal kaynakların yönetilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Ekosistemlerin amaç ve hedeflerine daha fazla vurgu yapılan bu kavramda, kıyıların ve okyanusların yönetimine yönelik araçlar ve yaklaşımlarda söz konusudur[119].

Ekosistem yaklaşımının, deniz çevresinin korunması ve deniz kaynaklarının kullanılması için yeni bir yönetim anlayışını gerektirdiği açıktır. Bu yaklaşımda tüm insan faaliyetlerinin ekosistem üzerindeki etkilerine odaklanılmaktadır[120]. Bu kapsamda bütüncül bir yapıya sahip olan ekosistem temelli yaklaşım açık denizler ve deniz yatağı alanı için balıkçılık, nakliye, enerji üretimi, deniz dibi maden çıkarma, su ürünleri yetiştiriciliği ve bilimsel araştırma dahil olmak üzere tüm insan faaliyetlerinin yönetimini ve düzenlenmesini içermektedir[121].

Sürekli gelişim gösteren bu kavram CAMLR'deki öncü kullanımından bu yana daha geniş bir alana yayılmıştır[122]. 1980'li yılların başından bu yana, deniz ortamı için geçerli olan bir dizi uluslararası anlaşma ve politika girişiminde ekosistem yaklaşımına özel atıfta bulunulmaktadır. Yukarıda bahsedildiği gibi CAMLR, bölgesindeki canlı deniz kaynaklarının ticari olarak kullanılmasına ekosisteme zarar vermediği sürece izin verir[123].

BMDHS'de ekosistem yaklaşımına yönelik bir dizi üstü kapalı atıf vardır. Bu kapsamda önsöz bölümünde okyanus alanlarının sorunlarının birbiriyle yakından ilişkili olduğu ve bir bütün olarak ele alınması gerektiğine işaret edilmektedir[124]. BMDHS'ye taraf olan devletlerin, mevcut en iyi bilimsel kanıtlara ve genel olarak

119 Ecosystem Approaches, Oceans and Law of the Sea, Division for Ocean Affairs and the law of the sea, <https://www.un.org/depts/los/ecosystem_approaches/ecosystem_approaches.htm.> Erişim Tarihi 30 June 2021.

120 Ronan Long, 'Legal Aspects of Ecosystem Based Marine Management in Europe' (2012) (26) Coastal and Ocean Planning and Management, Ocean Yearbook, 417, 425.

121 Reeve, Domino and Gjerde (n 2) 280.

122 Long (n 121) 428. Donald R Rothwell and Tim Stephens, The International Law of the Sea, Bloomsbury Publishing, 2016, 508.

123 ibid 433-434.

124 ibid 434.

tavsiye edilen uluslararası asgari standartlara dayalı olarak balıkçılık yönetimi önlemleri almaları gerektiği belirtilmiştir[125]. 1992 tarihli Rio Deklarasyonu, devletlerin Dünya ekosisteminin sağlığını ve bütünlüğünü korumak ve eski haline getirmek için küresel bir ortaklık ruhu içinde işbirliği yapmasının gerekliliğini vurgulamıştır[126].

Benzer bir şekilde Dünya Doğa Şartı'nın 4. maddesinde ekosistemler ve bu ekosistem içerisinde yer alan organizmaların, üretken bir şekilde sürdürülebilirliğinin sağlanması ile birlikte var oldukları diğer ekosistemlerin veya türlerin bütünlüğünü tehlikeye atmayacak şekilde yönetilmesi yer almıştır[127]. Şart'ın 10. maddesinde, doğal kaynakların boşa harcanmaması ve şartta belirtilen ilkelere uygun bir şekilde kullanılması gerektiği öngörülmektedir[128]. Devletlere, yüksek seviyelerde biyolojik çeşitlilik ve üretkenlik sergileyen deniz ekosistemlerini ve diğer kritik habitat alanlarını belirlemeye ve diğerlerinin yanı sıra, bu alanlarda kullanım için gerekli sınırlamaları sağlamaya çağıran Gündem 21'in 17. bölümünde korunan alanların belirlenmesi için deniz ortamına özel bir atıf yapılmıştır[129].

BM Okyanus İşleri ve Deniz Hukuku Dairesi, ekolojik etkileşimlerin ve süreçlerin en iyi şekilde anlaşılmasına dayalı olarak, ekosistemlerin yapılarının ve işlevlerinin bugünün ve gelecek nesillerin yararına sürdürülmesini sağlamak için insan faaliyetlerinin yönetimini kapsayan bir politika aracı olarak bu yaklaşımın kullanılmasının önemini vurgulamıştır[130]. Yukarıda belirtildiği gibi ekosistem yaklaşımında çok fazla sayıda tanımın ve yöntemin olduğu görülmektedir.

Bu yaklaşıma örnek olarak BM Balık Stokları Anlaşması verilebilir. Bu Anlaşma'nın deniz çevresini korumayı amaçlayan ekosistem temelli bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. Anlaşma'nın genel ilkeler başlıklı 5. maddesi uyarınca, devletler canlı deniz kaynaklarını koruma çabalarında ihtiyati bir ekosistem yönetimi yaklaşımını

125 BMDHS'nin 119. maddesi açık denizlerin canlı kaynaklarının muhafazası konusunu düzenlemektedir. Madde uyarınca; *"1. Kabul edilebilir av hacmini tespit ederlerken ve açık denizlerdeki canlı kaynakların muhafazası amacıyla diğer tedbirleri alırlarken, devletler; a)Ellerinde bulunan en güvenilir bilimsel verilere dayanarak, avlanan tür stoklarının, kalkınmakta olan devletlerin özel ihtiyaçları da dahil olmak üzere, ilgili ekolojik ve ekonomik faktörler muvacehesinde balık avlama metotları, stokların birbirine bağımlılıkları ve alt bölgesel, bölgesel veya evrensel düzeyde, genel olarak tavsiye edilmiş asgari uluslararası ilkeleri göz önünde bulundurarak, sabit azami randıman sağlayacak seviyede tutulmasını veya bu seviyede tutulmasını veya bu seviyeye getirilmesini öngören tedbirleri alacaklar; b) Bu tedbirlerin, avlanan türlerle ortak veya onlara bağlı türler üzerindeki etkilerini, bu ortak veya bağlı tür stoklarını, çoğaltmalarının ciddi bir şekilde tehlikeye düşmesini önleyecek bir seviyede tutmak veya bu seviyeye getirmek amacıyla dikkate alacaklardır. 2. Elde bulunan bilimsel bilgiler, avlara ve balıkçılığa ilişkin istatistikler ve balık stoklarının muhafazası ile ilgili diğer veriler yetkili uluslararası alt bölgesel, bölgesel veya evrensel kuruluşlar aracılığı ile ve gerektiğinde ilgili bütün devletlerin katılmaları ile düzenli bir şekilde yayımlanarak ve değiş tokuş edilecektir. 3. İlgili devletler, muhafaza tedbirlerinin ve bunların uygulanmasının, hangi devletin vatandaşı olursa olsun, hiç bir balıkçıya karşı hukuki veya fiili bir ayırıma sebebiyet vermemesine dikkat edeceklerdir"*.

126 Rio Declaration Principle 7.

127 World Charter for Nature, UNGA res 37/7 (28 October 1982) <https://digitallibrary.un.org/record/39295> Erişim Tarihi 30 June 2021.

128 ibid.

129 Agenda 21 (n 44) 167-195.

130 United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, "Developing and Implementing an Ecosystem Approach to Ocean-related Activities" <https://www.un.org/Depts/los/tsc_new/bckgrd_ecosystem_approach.pdf> Erişim Tarihi 30 June 2021.

benimsemelidir. Ek olarak, devletlerin izin verilen avları hesaplama, balıkçılık filolarında aşırı kapasite ile mücadele etmek, deniz ve kara kaynaklı kirliliği en aza indirmek, balıkçılık araştırmaları yapmak ve paylaşmak için en iyi bilimsel kanıtlara dayanmaları beklenmektedir[131].

BM Balık Stokları Anlaşması'nda yer alan ekosistem yaklaşımı uyarınca, balıkçılık kaynakları ve yönetimi açısından, en yüksek sürdürülebilirliğinin sağlanması hedeflenmektedir. Bu noktada avlanmanın sınırlandırılması, balık stoklarının korunması ve verimliliği amaçlanmaktadır. Bu noktada Sözleşme'ye taraf devletlerin koruma fonksiyonu yükümlülüğü bulunmaktadır. Anlaşma uyarınca akit tarafların, uzun vadeli sürdürülebilirliği sağlama, deniz ortamında biyolojik çeşitliliği koruma, ihtiyati yaklaşım uygulama, balıkçılığın etkilerini değerlendirme ve aynı ekosisteme ait türler için koruma önlemleri alma görevi vardır [132]. Ayrıca ekosistem temelli yaklaşıma yönelik uluslararası örgütlenmelerin çeşitli tanımları mevcuttur. Bunlardan bazıları şu şekildedir. OSPAR Komisyonu'nca *"Ekosistem yaklaşımının özü, deniz ekosistemlerinin kalitesini, yapısını ve işleyişini korurken doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılmasına izin vermek*" şeklinde tanımlanmıştır[133]. Uluslararası Denizlerin Keşfi Konseyi'ne göre; ekosistem yaklaşımı; "*deniz ekosistemlerinin devamlılığına etki eden temel faktörlerin belirlenmesi, bunlara karşı harekete geçilmesi, ekosistemin sürdürülebilirliği açısından ekosistem ve dinamikleri hakkında mevcut en iyi bilimsel bilgiye dayalı kapsamlı entegre insan faaliyetleri yönetimi ve ekosistem bütünlüğünün korunmasıdır*"[134].

"Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin[135] tarafı olan devletlerin Nairobi'de yapmış oldukları 15 Mayıs ile 26 Mayıs 2000 tarihleri arasında toplanan 5. Taraflar konferansında ekosistem yaklaşımı, toprak, su ve canlı kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımını adil bir şekilde teşvik eden bütünleşik bir yönetim stratejisi olarak tanımlanmıştır[136].

Ekosistem yaklaşımının uygulanmasına yönelik Kuzey Doğu Atlantik Denizi'nin Korunması çerçevesinde OSPAR bünyesinde 20-21 Mart 2002 tarihinde Norveç'in Bergen kentinde toplanan Kuzey Denizi'nin korunmasına ilişkin 5. Uluslararası

131 Bratspies and Telesetsky (n 12) 269. Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Highly Migratory Fish Stocks (Adopted 4 August 1995, entered into force 11 December 2001) 2167 UNTS 3.

132 Savaş Kılıç, 'Türkiye Denizlerindeki Balık Stoklarının Yönetimi İçin Yeni Bir Kavram: 'İhtiyatlı Balıkçılık Yönetimi' (2014) (4) Yunus Araştırma Bülteni 85, 87. UN Fish Stocks Agreement art 5.

133 OSPAR Commission, Quality Status Report 2010 <https://qsr2010.ospar.org/en/ch11.html> Erişim tarihi 28 June 2021.

134 Guidance on the Application of the Ecosystem Approach to Management of Human Activities in the European Marine Environment. ICES Cooperative Research Report no. 273, 4 <https://www.ices.dk/sites/pub/Publication%20Reports/Cooperative%20Research%20Report%20(CRR)/CRR273.pdf > Erişim tarihi 28 July 2021.

135 1992 tarihinde yapılan BM Rio Zirvesi'nde biyolojik çeşitliliğin mevcut ve gelecek nesiller yararına korunmasını amaçlayan ve sürdürülebilir şekilde kullanılmasını hedefleyen bir sözleşmedir. Convention on Biological Diversity (adopted 5 June 1992, entered into force 29 December 1993) 1760 UNTS 79.

136 Conference of the Parties to the Convention on Biological Dıversity, Fifth meeting Nairobi, 15-26 May 2000, <www.cbd.int>cop>cop-05>offical>cop>05-23-en> Erişim Tarihi 22 June 2021. Long (n 122) 422.

konferansta 10 devletin[137] ilgili bakanlarının imzası ile Bergen Deklarasyonu oluşturulmuştur. Bu deklarasyonun ekosistem yaklaşımının oluşturulması ve yönetilmesi başlıklı 4 maddeden oluşan 1. bölümü uyarınca ekosistem yaklaşımı ele alınmıştır. İlgili çerçevede bu deniz alanının korunmasına yönelik alınacak kararlarda, ekosistemin yapısı ve işlevi hakkında mevcut bilimsel ve teknik bilginin en iyi şekilde kullanılması; uzman değerlendirmelerinin yapılması; koordineli bir izleme sisteminin kurulması, kontrol ve uygulama için planların benimsenmesi öngörülmüştür[138]. Avrupa'da ekosistem yaklaşımının uygulanması, bölgesel deniz anlaşmaları kapsamında oluşturulan mekanizmalar ve kurumlar aracılığıyla büyük ölçüde gerçekleştirilmektedir[139].

Ekosistem temelli yaklaşımın iç hukuklarda da yer aldığı görülmektedir. Çığır açan ulusal mevzuata örnek olarak 1972 tarihli Amerika Birleşik Devletleri Deniz Memelilerini Koruma Yasası verilebilir. Bu yasa uyarınca, bu türlerin ve nüfus stoklarının, parçası oldukları ekosistemde önemli bir unsur olmaktan çıktıkları noktanın ötesinde azalmasına izin verilmemelidir[140].

VIII. Sonuç

Deniz çevresinin korunması kavramı son otuz yıl içerisinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Kirliliğin önlenmesi ve kontrolüne odaklanan geleneksel yaklaşımın yerine daha geniş bir koruma yaklaşımını içerisinde barındıran, her bir deniz alanının kendine özgü niteliklerini dikkate alan bütün bir deniz ekosisteminin korunmasını amaçlayan bir yaklaşım ön plandadır.

Çok boyutlu olan bu sorunlar karşısında sadece deniz canlılarının korunması ya da deniz kirliğinin önlenmesi gibi bir faktöre odaklanmak sorunların çözümü açısından yetersiz olacaktır. Bu sorunların çözümüne yönelik yapılan sözleşmeler önemli olmakla birlikte sorunların çözümü o bölge çerçevesinde bile olsa bütün bir ekosistemin dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu koruma yaklaşımının gözden kaçırmaması gereken diğer bir nokta denizlerdeki yaşamın birbiri ile olan bağlantısı ve dolayısıyla insanlar tarafından deniz çevresine yönelik çizilen sınırların yapaylığıdır.

Bu çerçevede ulusal yargı yetkisinin dışında yer alan açık denizlerin korunması anlamında, bu deniz alanlarında kurulacak olan deniz koruma alanları çok önemli bir işlevi yerine getirebilirler. Bu kapsamda özellikle BM bünyesinde sürdürülen çalışmaların küresel düzeyde okyanusların korunmasını içeren bir antlaşma şeklini

137 Bergen Deklarasyonunda imzacı olan devletler, Belçika, Danimarka, Fransa, Almanya, Hollanda, Norveç, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık ve Avrupa Komisyonudur.

138 Fifth International Conference on the Protection of the North Sea, Bergen Declaration, 7-9 <https://www.ospar.org/site/assets/files/1239/5nsc-2002_bergen_declaration_english.pdf> Erişim tarihi 28 June 2021.

139 Long (n 121) 440.

140 ibid 433.

alması önemlidir. Yaşanılan salgın hastalık süreci, söz konusu müzakereleri kesintiye uğratsa bile, ilk aşamada bu sürecin bir antlaşma ile sonuçlanması olasılığı dışında, bu antlaşmanın uygulanabilirliği büyük önem taşımaktadır.

Açık denizlerin korunması anlamında modern bir yönetim aracı olarak deniz koruma alanlarının son otuz yılda bir dizi amacı kucaklayarak geliştiği görülmektedir. Deniz koruma alanları hassas ekosistemlerin korunmasını öncelikli olarak amaçlamaktadır. Deniz koruma alanları ile balıkçılık faaliyetinin yoğun yapıldığı ve kirlenmenin yoğun yaşandığı bölgelerde bu etkilerin azaltılması ve ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Son zamanlarda ise özellikle iklim değişikliğinin etkileri sonucunda hassas hale gelen deniz ekosistemlerinin korunması konusunda Ross Denizi örneğinde olduğu gibi deniz koruma alanları önemli bir işlevi yerine getirebilir.

Her bir deniz alanının kendine has özelliklerinin bulunması, burada yaşayan farklı deniz canlılarının bulunması ve bu deniz alanlarına yönelik tehditlerin farklı olması nedeniyle etkili bir korumanın sağlanabilmesi için tüm deniz alanlarına uygulanabilecek standart bir çözüm yöntemi bulunmamaktadır. Her bir deniz alanının özelliklerinin dikkate alınması korunması hedeflenen deniz alanının korunmasının derecesini ve kapsamını belirleyecektir.

Diğer bir noktada bu tür koruma yaklaşımlarında ekosistemin temel değer olması gerektiği ve soruna sadece insanların ihtiyaçları doğrultusunda yaklaşılmaması gerektiğidir. Daha geniş kapsamlı olarak Yeryüzündeki yaşamı düşündüğümüzde bir bütün olarak bu ekosistemi oluşturan bütün canlıların yaşam hakkına özen gösterilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda okyanusların 1/3'ünü koruma altına almak mümkündür. İklim değişikliği, okyanuslardaki asitlenme, plastik kirliliği ve diğer kirlilikler okyanus yaşamını yok etmektedir. Bunun önlenmesi amacıyla çok kapsamlı koruma bölgelerinin oluşturulması ve bu bölgeler oluşturulurken hukuki alt yapının tesis edilmesi gerekmektedir. Dünyanın en büyük ortak kullanım alanı olan açık denizler konusunda çok daha etkin koruma rejimlerinin oluşturulması, yaşanan ve ileride yaşanılacak yıkım düşünüldüğünde acil bir sorun olarak insanlığın karşısında durmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

Kitaplar

Birnie P, Boyle A and Redgwell C, *International Law & The Environment* (3th edn, Oxford 2009).

Güneş AM, *Çevre Hukukunda İhtiyat İlkesi* (1th edn Bilge Yayınevi 2012).

Hey E, *International Environmental Law* (1th edn, Edward Elgar Publishing 2016).

Kuran S, *Uluslararası Deniz Hukuku*, (4th edn, Beta Yayınevi 2014).

Rothwell DR and Stephens T*, The International Law of the Sea*, (1th edn Bloomsbury Publishing 2016).

Şimşek GE, *Uluslararası Hukukta Doğal Hayatın Korunması*, (1th edn, Beta Yayınevi 2016).

Makaleler ve Tezler

Balık G, 'Uluslararası Deniz Hukukunda Deniz Çevresinin Korunması ve Özel Duyarlı Deniz Alanlarının Uluslararası Hukuktaki Dayanağı' in Öztürk B and Keskin Ç (eds) *Özel Duyarlı Deniz Alanları* (Tüdav Egitim Yayınları 2005) 7-16.

Bratspies RM and Telesetsky A, 'Marine Environmental Law: UNCLOS, Ocean Governance and Fisheries' *Roudledge Handbook of International Environmental Law* in Alam S, Bhuiyan JH, Chowdhury T and Techera EJ (Roudledge 2012) 259-277.

Clark B and Clausen R, 'Okyanus Krizi: Kapitalizm ve Deniz Ekosistemlerinin Bozulması' (2008) Baysal B (çev) (19 Monthly Review 75-95.

Cremean D and Techera EJ, 'Marine Pollution Law' Roudledge Handbook of International Environmental Law in Alam S, Bhuiyan JHMD, Chowdhury TMR and Techera EJ (Roudledge 2012) 277-295.

Day J, Dudley N, Hockings M, Holmes G, Laffoley D, Stolton S, Wells S and Wenzel L, ' Guidelines for applying the IUCN protected area management categories to marine protected areas'(2019) (19) 8 Developing capacity for a protected planet Best Practice Protected Area Guidelines Series < https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-019-2nd%20ed.-En.pdf.> Erişim Tarihi 15 July 2021.

Ertör I, ' Meta Menzilinin Yeni Durağı Balık Çiftlikleri' (2016) 138-139 Toplum ve Bilim Dergisi 51-67.

Freestone D, 'The Limits of Sectoral and Regional Efforts to Designate High Seas Marine Protected Areas',(2018) 112 AJIL Unbound 129-133.

Güneş ŞA, 'Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Çevresinin Korunması' (2007) 56 (2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1-37.

Kılıç S, 'Türkiye Denizlerindeki Balık Stoklarının Yönetimi İçin Yeni Bir Kavram: 'İhtiyatlı Balıkçılık Yönetimi' (2014) (4) Yunus Araştırma Bülteni 85-97.

Long R, 'Legal Aspects of Ecosystem Based Marine Management in Europe' (2012) 26 Coastal and Ocean Planning and Management Ocean Yearbook 417-484.

Molenaar Eric J. & Alex G. Oude Elferink, Marine protected areas in areas beyond national jurisdiction The pioneering efforts under the OSPAR Convention, Utrecht Law Review, 5, 1, 2009, 5-20.

Oral N, 'Protection Vulnarable of Marine Ecosystems in Areas Beyond National Jurisdictio: Can International Law Meet the Challenge?' Strati A, Govonueli M and Skourtos N (eds), *Unresolved Issues and New Challenges to the Law of the Sea*, (2006) 54 Martinus Nishoff Publishers, Publications on Ocean Devolopment 85-108.

Oral N, 'Açık Denizler İçin Yeni Bir Uluslararası Anlaşma ve Deniz Koruma Alanları' in Algan N and Gönülal O (eds) *Ulusal Yetki Alanları Dışında Kalan Açık Denizlerin Korunması ve Yönetilmesi*, (Türk Deniz Araştırmaları Vakfı 2019) 1-7.

Puhg L, 'Sometimes Crazy Gets The Job Done' (*UNEP org*, 17 July 2017) http://lewispugh.com/sometimes-crazy-gets-the-job-done/ Erişim Tarihi 20 June 2021.

Reçber Sercan, 'Okyanusların Korunması ve Ross Denizi Örneği', VIII. Uluslararası İlişkiler Kongresi, Küresel ve Bölgesel Sistemde Devlet ve Devletdışı Aktörler Tam Metin Kitabı, (2016) 507-515.

Reeve LLN, Domino AR and Gjerde KM, 'The Future of High Seas Marine Protected Areas' (2012) 26 Ocean Governance For Marine Conservation Ocean Yearbook 265-290.

Salaa E, Lubchencob J, Colvertb KG, Novellic C, Robertsd C and Rashid Sumailae UR, 'Assessing Real Progress Towards Effective Ocean Protection' (2018) 91 Marine Policy 11-13.

Scott KN, 'Conservation on the High Seas: Developing the Concept of the High Seas Marine Protected Areas' (2012) (27) The International Journal of Marine and Coastal Law 849-857.

Wang Y, 'Reasonable Restrictions on Freedom of High Seas by "Marine Protected Areas on the High Seas": An Empirical Research' (2019) 12(2) Journal of East Asia and International Law 245-268.

Tanaka Y, 'Reflections on High Seas Marine Protected Areas: A Comparative Analysis of the Mediterranean and the North-East Atlantic Models' (2012) 81 Nordic Journal of International Law 295-326.

Vicuna FO, 'The Effectiviness of the Decision-Making Machinery of CCAMLR An Assesment', in Dahl AJ and Ostreng W The Antarctic Treaty System in World Politics (Palgrave Macmillan 1991) 21-36.

Wright G, Rochette J, Gjerde K and Isabel Seeger, 'IDRRI Study, The long and winding road: negotiating a treaty for the conservation and sustainable use of marine biodiversity in areas beyond national jurisdiction', (2018) 9<https://www.iddri.org/sites/default/files/PDF/Publications/Catalogue%20Iddri/Etude/201808-Study_HauteMer-long%20and%20winding%20road.pdf Erişim Tarihi 25 June 2021.

Uluslararası Antlaşmalar ve Diğer Kaynaklar

Agreement for the Implementation of the Provisions of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982 relating to the Conservation and Management of Straddling Fish Stocks and Higly Migratory Fish Stocks (adopted 4 Agust 1995 enterden into force 11 December 2001) 2167 UNTS 3.

Agenda 21, United Nations Conference on Environment& Development, Rio De Janerio, Brazil, 3 to 14 June 1992 <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf.> Erişim Tarihi 15 June 2021.

Convention on Biological Diversity (adopted 5 June 1992, entered into force 29 December 1993) 1760 UNTS 79.

Convention on the Territorial Sea and the Contiguous Zone (adopted 29 April 1958, entered into force 10 Semptember 1964) 516 UNTS 205.

Convention on the Continental Shelf (adopted 29 April 1958, entered into force 10 June 1964) 499 UNTS 311.

Convention on the High Seas (adopted 29 April 1958, entered into force 30 Semptember 1962) 450 UNTS 11.

Convention on Fishing and Conservation of the Living Resources of the High Seas (adopted 29 April 1958, entered into force 20 Marrch 1966) 559 UNTS 285.

Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (adopted 20 May 1980, entered into force 7 April 1982) 1329 UNTS 47 (CAMLR).

Convention for the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (adopted 22 September 1992, entered into force 25 March 1998) 2354 UNTS 64 (OSPAR).

Convention for the protection of the Mediterranean Sea against pollution (with annex and Protocols for the prevention of pollution of the Mediterranean Sea by dumping from ships and aircraft and Protocol concerning co-operation in combating pollution of the Mediterranean Sea by oil and other harmful substances in cases of emergency (adopted 16 February 1976, entered into force 12 February 1978) 1102 UNTS 27.

Convention for the Protection of the Mediterranean Sea Against Pollution, <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/35759/77ig9_inf3_bc_eng.pdf> Erişim Tarihi 20 June 2021.

Conference of the Parties to the Convention on Biological Dıversity, Fifth Meeting Nairobi, 15-26 May 2000, <www.cbd.int>cop>cop-05>offical>cop>05-23-en> Erişim Tarihi 22 June 2021.

CBD, COP 9 Decisions, Ninth meeting of the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity, 15 December 2018 https://www.cbd.int/doc/decisions/cop-09/cop-09-dec-20-en.pdf Erişim Tarihi 14 June 2021.

CCAMLR Conservation Measures, Conservation Measure 91-03 (2009) Protection of the South Orkney Islands southern shelf, <https://cm.ccamlr.org/measure-91-03-2009> Erişim Tarihi 30 June 2021.

CCAMLR's 35th. Annual Meeting More Than The Creation Of The World's Largest MPA <https://www.ccamlr.org/en/organisation/key-challenges-and-achievements> Erişim Tarihi 27 May 2021.

Ecosystem Approaches, Oceans and Law of the Sea, Division for Ocean Affairs and the law of the sea, <https://www.un.org/depts/los/ecosystem_approaches/ecosystem_approaches.htm.> Erişim Tarihi 30 June 2021.

Fifth International Conference on the Protection of the North Sea, Bergen Declaration, 7-9 <https://www.ospar.org/site/assets/files/1239/5nsc-2002_bergen_declaration_english.pdf> Erişim tarihi 28 June 2021.

Greenpeace, 'What a Global Ocean Treaty means- and why it matters to all of us'(Greenpeace 17 September 2018) <https://www.greenpeace.org/aotearoa/story/what-a-global-ocean-treaty-means-and-why-it-matters-to-all-of-us/.> Erişim Tarihi 15 June 2021.

Guidance on the Application of the Ecosystem Approach to Management of Human Activities in the European Marine Environment. ICES Cooperative Research Report no. 273 <https://www.ices.dk/sites/pub/Publication%20Reports/Cooperative%20Research%20Report%20(CRR)/CRR273.pdf > Erişim tarihi 28 July 2021.

How MPAs Safeguard the High Seas Reserves protect biodiversity, build resilience to climate change, A Brief From the PEW Charatible Trusts, July 2019, 2. <https://www.pewtrusts.org/en/research-and-analysis/issue-briefs/2019/08/how-mpas-safeguard-the-high-seas.> Erişim Tarihi 17 July 2021.

International Convention (with annexes) for the Prevention of Pollution of the Sea by Oil, 1954 (adopted 12 May 1954, entered into force 26 July 1958) 4714 UNTS (OILPOL).

International Convention Relating to Intervention on the High Seas in cases of Oil Pollution Casualties (adopted 29 November 1969, entered into force 6 May 1975) 970 UNTS 211.

International Convention for the regulation of Whaling (adopted 2 December 1946, entered into force 10 November 1948) 161 UNTS 72 (ICRW).

Okyanusların en büyük sorunu plastik kirliliği, 18.02.2017, https://www.dw.com/tr/okyanuslar%C4%B1n-en-b%C3%BCy%C3%BCk-sorunu-plastik-kirlili%C4%9Fi/a-37610725 Erişim Tarihi 2 June 2021.

OSPAR Commision Protecting and Conserving the North East Atlantic and its Resources, <https://www.ospar.org/convention/text.> Erişim Tarihi 28 June 2021.

OSPAR Commission <https://oap.ospar.org/en/ospar-assessments/committee-assessments/biodiversity-committee/> Erişim Tarihi 26 July 2021.

OSPAR Commission, Criteria for the Identification of Species and Habitats in Need of Protection and their Method of Application, 12 December 2018, <https://www.ospar.org/convention/agreements?q=Identification.pdf.)> Erişim Tarihi 26 July 2021.

OSPAR Commission, Quality Status Report 2010 <https://qsr2010.ospar.org/en/ch11.html> Erişim tarihi 28 June 2021.

Protocol of 1978 Relating to the International Convention for the Prevention of Pollution from Ships, 1973 (adopted 17 February 1978, entered into force 2 October 1983) 1340,1341 UNTS 61,3.

Protocol Concerning Specially Protected Areas and Biological Diversıty in the Mediterranean, <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/3005/95ig6_7_spa_protocol_eng.pdf> Erişim Tarihi 30 June 2021.

Ptotected Planet <https://www.protectedplanet.net/en/thematic-areas/marine-protected-areas> Erişim Tarihi 29 July 2021.

United Nations Conference on the Environment, 5-16 June 1972, Stockolm. <https://www.un.org/en/conferences/environment/stockholm1972> Erişim Tarihi 28 May 2021.

United Nations Conference on Environment& Development, Rio De Janerio, Brazil, 3 to 14 June 1992 <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf.> Erişim Tarihi 15 June 2021.

United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, "Developing and Implementing an Ecosystem Approach to Ocean-related Activities" <https://www.un.org/Depts/los/tsc_new/bckgrd_ecosystem_approach.pdf> Erişim Tarihi 30 June 2021.

UNGA Res 62/215 (22 December 2007).

UNGA Res 72/249 (19 January 2018).

UNGA, A/75/L.96, 09.06.2021, <https://www.undocs.org/en/A/75/L.96. > Erişim Tarihi 16 June 2021.

Torrey Canyon, International Maritime Commitee, <https://comitemaritime.org/wp-content/uploads/2018/06/TORREY-CANYON-1.pdf> Erişim Tarihi 21 October 2021.

The Exxon Valdez Oil Spill A Report to the President,< https://nrt.org/sites/2/files/Valdez%20spill%20RTP.pdf> Erişim Tarihi 21 October 2021.

World Oceans Day 2020: New IAEA Research Records Dramatic Increase in Microplastic Pollution in Eastern Tropical Pasific Ocean <https://www.iaea.org/newscenter/news/world-oceans-day-2020-new-iaea-research-records-dramatic-increase-in-microplastic-pollution-in-eastern-tropical-pacific-ocean> Erişim Tarihi 22 June 2021.

World Charter for Nature, UNGA res 37/7 (28 October 1982) <https://digitallibrary.un.org/record/39295> Erişim Tarihi 30 June 2021.

30x30: NRDC's Commitment to Protect Nature and Life on Earth, <https://www.nrdc.org/30x30-nrdcs-commitment-protect-nature-and-life-earth> Erişim Tarihi 30 June 2021.